

Upisi ratnoga zajma u Đakovu i Đakovštini 1914.-1918.

UDK 94(497.5 Đakovo)"1914/1918"

Branko Ostajmer

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

U radu autor na temelju novina, izvora i literature obrađuje problematiku upisa ratnoga zajma u banskoj Hrvatskoj za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Kako bi namaknule sredstva za vođenje dugoga i iscrpljujućeg rata, vlasti Austro-Ugarske Monarhije u osam su navrata raspisivale ratne zajmove (osam austrijskih i osam ugarskih) i pozivale stanovništvo na odricanje i pružanje materijalne podrške vojnicima na bojištima. U radu je posebna pozornost pridana prostoru Đakova i Đakovštine, a u prilogu se objavljuje i popis đakovštinskih upisnika ratnoga zajma, načinjen prvenstveno na temelju popisa objavljivanih u onodobnim novinama.

Ključne riječi: Đakovo, Prvi svjetski rat, ratni zajam, ratna promidžba

“Dakle i dalje rat! Za rat, rekao je Napoleon, treba u prvom redu novaca, zatim novaca, i najzad novaca.”¹

Uvod

O neistraženosti hrvatske prošlosti u razdoblju Prvoga svjetskog rata (1914.-1918.) govorilo se i pisalo u našoj javnosti razmjerno često, a napose

1 “Upisujmo na peti ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 269 [270!], 25. XI. 1916., 5.

posljednjih nekoliko godina, kako se bliži stota obljetnica Sarajevskoga atentata i izbijanja Velikoga rata. Razlozi zanemarenosti ove neosporno važne teme su brojni i složeni, a jedan od važnijih, ako ne i najvažniji, jest svakako činjenica da je Hrvatska, kao dio Austro-Ugarske Monarhije, bila na onoj ratnoj strani koja je krajem 1918. bila poražena, te da je potom stupila u novu državnu zajednicu u kojoj je od samog početka svakovrsnu dominaciju stekla dotadašnja Kraljevina Srbija koja je bila jedna od ratnih pobjednica i koja je tu dominaciju opravdavala svojim velikim ratnim žrtvama. U toj novoj državi, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevini Jugoslaviji), a naročito u potonjoj socijalističkoj Jugoslaviji, bili su nametani izrazito negativni stavovi o Monarhiji i njezinoj vladarskoj kući, te stoga u javnosti gotovo uopće nije bilo prostora niti za suosjećanje sa žrtvama što su ih tijekom rata podnijeli hrvatski vojnici koji su se borili na strani Centralnih sila, niti za hrvatsko civilno stanovništvo koje je također snažno iskusilo posljedice toga Velikog rata – prvoga globalnog ratnog sukoba u povijesti.

Jedan od fenomena Prvoga svjetskog rata koji su dosad bili posve zanemareni od strane hrvatske historiografije jesu i ratni zajmovi. Koliko mi je poznato, niti u jednom radu domaće historiografije ne razmatra se na ozbiljniji način pitanje ratnoga zajma te se u literaturi jedva može pronaći i najosnovnije podatke poput onoga o ukupnom broju zajmova.

Ratni zajmovi nisu moderna pojava i kroz povijest su predstavljali redovan način financiranja ratova. I u Prvome svjetskom ratu su zaraćene zemlje raspisivale zajmove kako bi namaknule sredstava za podmirenje golemih ratnih troškova. Nasuprot gotovo općem uvjerenju s početka rata, rat je potrajao mnogo duže od nekoliko mjeseci te je za četiri i pol godine trajanja odnio nezapamćene ljudske i materijalne žrtve. Ratni zajmovi su značajno utjecali na život civilnoga stanovništva, bilo izravno, bilo kroz posljedice koje su se odrazile na ukupni financijski i gospodarski život država, te je stoga ta problematika vrlo važna za potpunije razumijevanje ratnih prilika u pozadini bojišta.

Ratni zajmovi Austro-Ugarske Monarhije

Ratne zajmove raspisivale su Centralne sile, kao i sile Antante, no Njemačka i Austro-Ugarska su na taj način financiranja bile naročito prinuđene s obzirom na to da nisu imale kolonija i da su na moru trpjele nadmoć Velike Britanije.

Svojim sudjelovanjem u upisima austrougarskih ratnih zajmova naročito su se isticale velike ustanove i građanstvo, dok je veleposjeda i industrije općenito bili zamjetna izvjesna suzdržanost, no do posljednjega, osmog ratnog zajma bili su iscrpljeni već i mali štediši. Pored velikih ljudskih žrtava, Prvi svjetski rat je u

Monarhiji progutao četvrtinu do trećine narodne imovine i svršio se s nezapamćenom financijskom katastrofom.²

Austrijski i ugarski zajmovi bili su raspisivani istovremeno i uglavnom s istim modalitetima. Prvi zajmovi raspisani su ujesen prve godine rata, u studenom 1914., a potom su raspisivani u jednakomjernim razmacima od otprilike šest mjeseci. Na taj su način Žitelji crno-Žute monarhije do konca rata uplaćivali osam ratnih zajmova, to jest osam austrijskih i osam ugarskih. Budući da je banska Hrvatska bila sastavnim dijelom ugarskoga dijela Monarhije, njezino je stanovništvo u načelu upisivalo ugarske ratne zajmove, no bila im je na raspolaganju i mogućnost upisivanja austrijskih ratnih zajmova te su pojedinci tu mogućnosti i koristili.

Ugarski ratni zajmovi		
Redni broj zajma	Datum raspisivanja	Rok upisivanja ³
Prvi ⁴	11. XI. 1914.	16.-23. XI. 1914.
Drugi ⁵	8. V. 1915.	12.-26. V. 1915.
Treći ⁶	9. X. 1915.	18. X.-17. XI. 1915.
Četvrti ⁷	15. IV. 1916.	19. IV.-23. V. 1916.
Peti ⁸	18. XI. 1916.	23. XI.-22. XII. 1916.
Šesti ⁹	6. V. 1917.	12. V.-12. VI. 1917.
Sedmi ¹⁰	8. XI. 1917.	15. XI.-14. XII. 1917.
Osmi ¹¹	5. VI. 1918.	12. VI.-11. VII. 1918.

2 Ernst HANISCH, *Der lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert*, Wien 2005., 205.

3 Rokovi za upisivanje ratnoga zajma znali su biti i produženi za otprilike dodatna dva tjedna (primjerice, drugi do 7. lipnja 1915., peti do 7. siječnja 1917., osmi do 24. srpnja 1918.).

4 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXX., br. 301, 12. XI. 1914., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIII., br. 270, 12. XI. 1914., 1.

5 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXI., br. 109, 12. V. 1915., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 110, 14. V. 1914., 1.

6 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXI., br. 237, 12. X. 1915., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje!", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 248, 20. X. 1915., 1.

7 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXII., br. 95, 26. IV. 1916., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 100, 2. V. 1916., 1.-2.

8 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXII., br. 267, 21. XI. 1916., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 269, 24. XI. 1916., 2.-3.

9 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXIII., br. 107, 9. V. 1917., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 107, srijeda, 9. V. 1917., 1.-2.,

10 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXIII., br. 259, 12. XI. 1917., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 263, 17. XI. 1917., 1.-2.

11 "Poziv na potpisivanje", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXIV., br. 131, 11. VI. 1918., 1.-2.; "Poziv na potpisivanje", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVII., br. 133, 13. VI. 1918., 1.-2.

Osnovni i najvažniji izvor za istraživanje svog spleta pitanja vezanih uz ratni zajam na tlu Hrvatske jest arhivsko gradivo, u prvom redu ono sačuvano u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Premda razmjerno skromnoga opsega i necjelovito, ono je od ključnoga značaja kako bi se spoznalo naličje, odnosno stvarnu sliku ratnih prilika u pozadini bojištâ, pa tako i ukupnu problematiku vezanu uz ratne zajmove. Tek arhivski dokumenti mogu u manjoj ili većoj mjeri rasvijetliti koliko je bilo entuzijazma i patriotizma, odnosno otpora i suzdržanosti pri upisima i uplatama ratnoga zajma, te koje su sve razine političke, vojne, gospodarske i drugih struktura, u kojoj mjeri i na koji način bile uključene u promidžbu ratnih zajmova.

Fragmentarnost sačuvanoga arhivskoga gradiva istraživača nužno upućuje na ratni tisak na čijim su stranicama redovito objavljavani popisi imena pojedinaca i ustanova koje su upisivale znatnije svote ratnoga zajma. Novinska izdanja za vrijeme Prvoga svjetskoga rata, točnije rečeno ona koja nisu bila zabranjena početkom rata, ne predstavljaju osobito vrijedan povijesni izvor za istraživača Prvoga svjetskoga rata: izbijanje rata posve je ugušilo politički život (u Hrvatskoj još i više negoli, primjerice, u Mađarskoj) pa u najvećoj mjeri i društveni život, a stroga cenzura činila je izdavanje novina gotovo besmislenim. O ratnim, političkim i gospodarskim prilikama iz novinstva se ne može saznati gotovo ništa ili se može steći iskrivljenu sliku, što možda najbolje ilustrira uzrečica prema kojoj su vojnici za vrijeme Prvoga svjetskog rata vjerovali svemu osim onome što je pisalo u novinama.

Stranice novina bile su popunjavane u prvom redu službenim saopćenjima državnih i vojnih vlasti, zatim raznim promidžbenim tekstovima (bilo da je riječ o dobrotvornim društvima i priredbama, vojnim uspjesima i junaštvima, odlikovanjima, suđenja veleizdajnicima i “veleizdajnicima” te raznovrsnim ratnim profiterima, pozivima na upise ratnoga zajma...) te raznim manje važnim, “bezazlenim” temama kao što su bile kazališne i kino predstave, crna kronika i tomu slično. Vrlo brzo, već tijekom druge godine rata, početno ratno oduševljenje posve je nestalo sa stranica tiskovina te ustupilo mjesto sve otvorenijim vapajima za svršetkom rata, žalopojkama na račun skupoće i sve većih nestašica najosnovnijih životnih potrepština (meso, mast, žitarice i brašno, kukuruz, šećer, jaja, kava, petrolej, plin...), te srdžbom uperenom prema “nabijačima” cijena.

Promidžba

Za trajanja prvih sedam ratnih zajmova bila je provedena sveobuhvatna promidžbena kampanja koja je poticala najšire slojeve stanovništva na iskazivanje domoljublja i odricanje, to jest na novčano podupiranje ratnih napora

Austro-Ugarske Monarhije. Tijekom tih sedam zajmova ratna je promidžba predstavljala upise, odnosno uplate ratnoga zajma ne samo kao dužnost, već, štoviše, i kao “postulat patriotizma”.¹² Osmi ratni zajam, međutim, bio je raspisan u lipnju 1918. godine, u posve drukčijim političkim prilikama; zasićenost ratom bila je golema, pritisak prema novinstvu značajno je popustio, a ponovno se probudio i politički život što je u Hrvatskoj ponajprije bilo obilježeno jačanjem jugoslavenske ideje. Zbog svega navedenog bilo je teško potaknuti stanovništvo na nova odricanja, a niti novinstvo više nije obraćalo značajniju pozornost na raspisani zajam.

Uvid u novinstvo i druga sredstva promidžbe s jedne strane, te istodobni uvid u arhivske izvore kao pokazatelje realnog stanja s druge strane, pružaju mogućnost sagledavanja cjelovite slike o sustavu promidžbe ratnih zajmova kao vrlo važnoga odsječka austrougarske ratne promidžbe.

Osnovne smjernice o promidžbi ratnoga zajma postavljane su na razini ministarstva financija te su potom stupnjevito prosljeđivane praktički do najnižih razina. Prva obraćanja zagrebačke Zemaljske vlade na stanovništvo sežu i nekoliko dana prije raspisivanja prvoga ugarskog ratnog zajma.¹³ Hrvatski ban¹⁴ kao glava zemaljske uprave Hrvatske i Slavonije osobno se zauzimao i svojim autoritetom pozivao niže razine uprave (županije i kotareve), ali također i učiteljstvo te svećenstvo na sudjelovanje i agitaciju pri upisivanju zajmova.¹⁵ Osim županijskih i kotarskih vlasti, Zemaljska je vlada poticala i predstavnike mjesnih vlasti da poduzmu sve sa svoje strane kako bi upisi ratnoga zajma bili što izdašniji, čemu su gradonačelnici i načelnici općina u pravilu spremno udovoljavali.¹⁶

Nezaobilazna uloga u promidžbi ratnoga zajma pripadala je i trgovačko-obrtničkim komorama, a među njima i osječkoj koja je pokrivala područje Slavonije. Komore su sudjelovale u agitacijama, no one su bile podređene budimpeštanskom Ministarstvu trgovine te njihova promidžbena aktivnost također nije toliko bila čin vlastite volje, koliko djelovanje sukladno

12 “Ratni zajam”, *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXX., br. 299, 10. XI. 1914., 1.

13 “Narodni zajam – za kralja i za dom!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIII., br. 266, 7. XI. 1914., 1.

14 Za trajanja Prvoga svjetskog rata dužnost bana obnašali su barun Ivan Skerlec (do 1917.) te Antun Mihalović (od 1917.).

15 “Peti ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 269 [270!], 25. XI. 1916., 5.

16 Vidi primjerice pozive osječkoga gradonačelnika dr. Ante Pinterovića: “Proglas načelnika na gradjanstvo za upis ratnoga zajma”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 97, 28. IV. 1916., 2.-3.; “Za VI. ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 117, 22. V. 1917., 2.; “VII. ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 265, 20. XI. 1917., 2.; “Sugradjani!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVII., br. 138, 19. VI. 1918., 1. U korištenim izvorima i literaturi, na žalost, nisam pronašao vijesti o sličnim proglasima đakovačkoga ratnog načelnika Stjepana Barlovića, premda se može pretpostaviti da ih je bilo.

naložima ministra trgovine.¹⁷ Aktivna uloga trgovačko-obrtničkih komora bila je naročito značajna zbog obrtnika i trgovaca koji su se nalazili pod posebnom pozornošću zbog uglavnom posve osnovanoga dojma da su bili jedni od rijetkih kojima je ratni metež donio korist u vidu znatnih materijalnih dobitaka.¹⁸

Pored raznih razina monarhijskih vlasti i njima podređenih ustanova te mjesnih vlasti, promidžbenu kampanju organizirale su i provodile i bankovne ustanove kojima je, uz poštanske urede, bila povjerena realizacija upisivanja zajma. Ratni zajam je najvećim bankama koje su bile određene za službena upisna mjesta zajma otvorao mogućnost znatne dobiti te ne čudi da je pojedinim bankama i štedionicama, koje isprva nisu na popisu službenih upisnih mjesta, bilo izrazito stalo da budu uključene u čitav postupak. Na primjer, prvom odredbom ugarskoga ministra financija bilo je predviđeno da na tlu banske Hrvatske službena upisna mjesta budu podružnice budimpeštanskih novčarskih zavoda te veliki zavodi sa sjedištima u Zagrebu. Na taj je način bila isključena osječka Hrvatska zemaljska banka d. d. koja je bila jedan od dva najznačajnija novčarska zavoda na tlu Slavonije, pa je ravnateljstvo te banke naknadno, posredstvom bana, uspjelo ishoditi da i Hrvatska zemaljska banka bude uvrštena na popis službenih upisnih mjesta.¹⁹ Na prikupljanje upisa i uplata bile su, dakako, posredno ovlaštene i manji novčarski zavodi (štedionice, veresijske udruge...), ali i druge pravne osobe koje bi prikupljene upise na ratni zajam prosljeđivale na određeno službeno upisno mjesto.²⁰

Budući da je, dakle, velikim bankama kao službenim upisnim mjestima bila pružena prigoda za ostvarenje velike novčane dobiti, nije začudno da su i one same ulagale mnogo truda u oglašavanje i popularizaciju ratnoga zajma. Pored redovnih oglasa u novinama, banke su izdavale i posebne prigodne prospekte i brošure, iznimno i u poslijepodnevnim satima držale otvorenim svoje urede²¹ i

17 Hrvatski državni arhiv Zagreb, Predsjedništvo Zemaljske vlade (dalje: HDA, PRZV), kut. 880, 8091-1914.

18 Vidi primjerice: "Trgovcima i obrtnicima slob. i kr. grada Osijeka i komorskog okružja Slavonije", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIII., br. 271, 13. XI. 1914., 2.; "Pripadnicima trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju!", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 249, 21. X. 1915., 1.; "Trgovačko-obrtnička komora za Slavoniju u Osijeku za ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 273, 29. XI. 1917., 2.

19 HDA, PRZV, kut. 880, 8134-1914; "Hrv. zem. banka d. d. i ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIII., br. 268, 10. XI. 1914., 2.

20 Na primjer, i predstojništvo osječke Židovske bogoštovne općine bilo je također ovlašteno na prikupljanje upisa. "Akcija u korist ratnog zajma", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIII., br. 272, 14. XI. 1914.,

21 Činila je to, primjerice, redovno osječka podružnica Peštanske ugarske komercijalne banke. "Peti ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 273, 29. XI. 1916., 5.; "Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 108, 10. V. 1917., 3. Činila je to i osječka podružnica PHŠ, koja je i subotom poslijepodne bila otvorena. "Prva hrvatska štedionica podružnica u Osijeku", *Hrvatska obrana* (Osijek),

Naslovnica brošure

računalo se sa sućuti stanovništva prema vojnicima koji podnose najveće žrtve izlažući se pogibli na dalekim bojištima, uz isticanje da gotovo svaka obitelj ima ponekog oca, sina ili brata na tim bojištima. Naglašavalo se kako ne postoji pogodniji način od upisivanja ratnoga zajma da bi se tim vojnicima iz udaljene i sigurne ratne pozadine pomoglo. Novac uplaćen u obliku ratnoga zajma je nužan – pojašnjavalo se – kako bi austrougarski vojnici bili opskrbljeni hranom, oružjem, odjećom i svime drugim potrebnim za uspješno ratovanje. Kako je rat odmicao, sve se češće isticalo da su novčana odricanja ujedno i najkraći put do žuđenoga mira. Na primjer, sredinom 1917. u jednom uvodniku *Hrvatske obrane* navedeno je sljedeće: “Pomozimo zato našim junačkim borcima onako iz petnih žila, kao što se oni iz petnih žila za nas bore, da se neprijatelju zakrči put do nečistih njegovih ciljeva. Što izdašnije pomognemo našim vojskama, tim ćemo prije doći do željno izgledanoga mira, jer će neprijatelj tim prije uvidjeti svoju nemoć, da nas svlada.”²³

Nadalje, podjednako važno mjesto u promidžbenim kampanjama pripadalo je i uvjeravanjima o zajmu kao sigurnom i izrazito povoljnom načinu oplođivanja prišteđenoga novca, ma kako malene te zalihe bile. Bilo je naglašavano kako puk, naročito seljački, posjeduje znatnu ušteđevinu, te da mu država zapravo s raspisivanjem ratnih zajmova čini najbolju uslugu: “Štedni, kapital upravo

tomu slično. Posve razumljivo, velike svote novca upisivale su i same banke, što se od njih očekivalo u prvom redu stoga što su profitirale iz čitavoga procesa, ali i stoga što su njihove uplate kod stanovništva otklanjale sumnju u sigurnost uloga.

Najviši upravni službenici, bankari i crkveni dostojanstvenici, od kojih je uspjeh ratnih zajmova ponajviše ovisio, bili su od državnih vlasti odlikovani i posebnim priznanjima.²²

Pored standardnoga pozivanja na domoljublje i odanost kraljevskoj dinastiji, u gotovo svim promidžbenim pozivima i proglasima jasno razabiremo još nekoliko ključnih točaka koje su trebale utjecati na stanovništvo i ponukati ga da “posudi” novac svojoj državi. Prije svega,

god. XVI., br. 115, 19. V. 1916., 5.

22 “Previšnje pripoznanje radi uspjeha ratnih zajmova”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 237, srijeda, 18. X. 1916., 4.

23 “O općem položaju. Upisujemo šesti ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 141, 9. VI. 1917., 1.

traži, da se što lukrativnije bilo to u formi uložaka, ili kupovanjem mjenica. [...] Toj težnji ratni zajam baš zgodno izlazi u susret. [spac. *Hrvatska obrana*]”²⁴

Domoljublje i sigurna financijska dobit bile su neprestano prikazivane kao dvije strane iste medalje, što dobro ilustrira sljedeći primjer: “Kod nas svak znade, da dajući ratni zajam, ne samo što vrši patriotsko djelo, nego i da svoj novac najplodnosnije i najsigurnije ulaže [spac. *Hrvatska obrana*].”²⁵ Karakteristične su u tom smislu bile i riječi osječkoga gradonačelnika dr. Ante Pinterovića što ih je on naveo u jednom od svojih redovnih agitacijskih poziva na građanstvo: “Ne traži država dar ni poklon nego zajam, za koji moćna naša država kao velika sila isto tako moćnu i potpunu garanciju pruža pod tako povoljnim uvjetima, da se učestvovanje u potpisivanju toga zajma ne može nazvati nikakvom žrtvom, nego naprotiv eminentnom patriotskom dužnošću naprama državi i najsigurnijim i najpovoljnijim imovinskom ulogom gotovine i imetka svakoga pojedinca.”²⁶

U Monarhiji, zemlji koja je već desetljećima uživala vremena stabilnoga mira, kulturnoga i gospodarskoga napretka, pravne i financijske sigurnosti, takva su uvjerenja u početku nesumnjivo mogla naći plodnoga tla. Ako se već i moglo pretpostaviti da rat može biti izgubljen, mogućnost nestanka stoljetne Monarhije s povijesne scene morala se golemoj većini njezina stanovništva doimati posve nestvarnom.

Pa ipak, kako je rat bivao sve duži i duži a njegov ishod sve neizvjesniji, i kako su se ratni zajmovi nizali jedan za drugim a opće stanje u Monarhiji postajalo sve nesigurnije i nezavidnije, sumnje u sigurnost novca predanoga državi u vidu ratnih zajmova nametale su same od sebe i više ih se nikako nije moglo prikriti i cenzurirati. Dovoljno posvjedočenje takvih sumnji su i sami službeni proglasi u kojima se naročito ustrajalo na čvrstoći Carstva i odrješito se jamčilo da su ulozi, kao i predstojeća zarada, posve sigurni. Zoran primjer rečenoga predstavlja sljedeći odlomak iz jednoga proglasa s kraja 1916. godine: “One, koji sumnjaju o sigurnosti ratnih zajmova pitamo: ko može davati veću sigurnost od države, od cjelokupnosti one, koja državu sačinjava? Veće sigurnosti naprosto ne može biti.”²⁷ Kako bi se već iznureno stanovništvo pokušalo potaknuti na dodatna odricanja, nije bilo neobično da predstavnici vlasti u svojim

24 “Četvrti ugarski ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 88, 17. IV. 1916., 1.

25 “Četvrti ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 93, 22. IV. 1916., 2.

26 “Proglas načelnika na građanstvo za upis ratnoga zajma”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 97, 28. IV. 1916., 2.

27 “Upisujemo na peti ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 269 [270!], 25. XI. 1916., 5.

proglasima jamče da je posrijedi i posljednji ratni zajam, kako je to, na primjer, činio osječki gradonačelnik za vrijeme upisivanje šestoga ratnog zajma.²⁸

Opće mjesto u gotovo svim proglasima bila je i tvrdnja o ratu kojega Monarhija nije željela i koji joj je “bezdušnim i brutalnim načinom”²⁹ bio nametnut, u prvom redu od strane imperijalističke Velike Britanije. Po zaključenju zajmova ubičavalo se isticati da je potpisivanje potpuno udovoljilo visokim očekivanjima, hvalio se patriotski zanos građana, ali se ne bi propustilo ni spomenuti da ima i onih “koji se ističu svojim nesudjelovanjem pri tom patriotskom djelovanju, te se njihova suzdržljivost pri potpisivanju ratnog zajma ne može ni najmanje i nikako opravdati”.³⁰ Kako je vrijeme odmicalo, retorika prema onima koji su pokazivali “suzdržljivost” bivala je sve oštrijom i sve više prijetećom, pa ih se, primjerice, i u Đakovu u lipnju 1917. javno nazivalo izdajnicima “koji na taj način pomažu svoje neprijatelje”.³¹ Važno mjesto u agitacijama pripadalo je nagovještavanju pogubnih posljedica u slučaju gubitka rata, pri čemu je naglasak najčešće stavljan na posve izvjesne teritorijalne gubitke, i to u korist Kraljevine Italije i Kraljevine Srbije.³²

Pored domoljublja i želje za zaradom od ukamaćivanja uloženi svota, nema dvojbe da su mnogi ratni zajam upisivali sasvim nevoljno, da su ga upisivali jer se to od njih jednostavno očekivalo, odnosno da su to činili pod izravnim ili manje izravnim pritiskom. Osim, na primjer, imućnih hrvatskih Srba koji su najčešće upisivali mnogo manje negoli su doista bili u stanju, nevoljni upisnici zajma bili su ponajprije oni koji su u ratnim prilikama ostvarivali naročitu novčanu dobit: ratni dobavljači, trgovci i banke.³³ Da domoljublje i ekonomska računica nisu bili jedini porivi upisnicima, dovoljnu potvrdu predstavlja činjenica da su mnogi od upisnika ratnoga zajma već nekoliko dana po slomu Monarhije uplaćivali novi

28 Gradonačelnik Pinterović je u svom proglasu navodio: “[...] napregnimo u ovom posljednjem odlučnom času svu našu snagu, pa potpisujemo šesti i jamačno zadnji ratni zajam što izdašnije, omogućimo time našim hrabrim borcima, da u najodlučnijem času krvavu borbu junački nastave i pobjedonosno dokrajče [...]” “Za VI. ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 117, 22. V. 1917., 2.

29 “Upisujemo na peti ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 269 [270!], 25. XI. 1916., 5.

30 “Zaključak V. ratnog zajma”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 7, 9. I. 1917., 2.

31 “Dan ratnoga zajma u Djakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 7.

32 Na primjer, nepoznatı uvodničar *Hrvatske obrane* pisao je u prosincu 1917. godine: “Nama naročito valja pomišljati i na užasni atentat na cjelovitost hrvatskih zemalja, što nam ga je spremala Italija u sporazumu sa entent[i]nim vlastima i u suglasju s Pašićem, po kojem bi atentatu Istra s Primorjem i glavni dio Dalmacije s otočjem neminovno pripao Italiji, i čemu bi posljedicom bilo konačno odnarođenje tih naših krajeva, koje se kod nas još uvijek može provesti, kako smo donedavna gledali u Istri, a kako to i danas vidimo na Rijeci.” “Upisujemo sedmi ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 280, 7. XII. 1917., 1.

33 Valja također imati na umu da je onima koji su u ratnim godinama ostvarivali povećanu poslovnu dobit bio nametnut i tzv. ratni porez.

tzv. Narodni porez, namijenjen novostvorenoj državnoj tvorevini (Država Slovenaca, Hrvata i Srba). Pri tomu, dakako, ni Đakovo nije predstavljalo iznimku, a kampanja za upisivanje tog poreza bila je gotovo navlas ista prethodno opisanoj kampanji za upisivanje austrougarskih ratnih zajmova.

S druge, pak, strane, bilo je mnogo i onih kojima je vrlo rano zazvonilo zvono opreza te su se oglušili svim pozivima na novčano podupiranje države i njezine vojske. Takvih je bilo u svim slojevima stanovništva i među svim etničkim zajednicama multinacionalnoga carstva, no pod posebnom su prismotrom bili pripadnici onih manjina čije su matične države bile ratni protivnici Monarhije. U više su navrata predstavnici upravnih vlasti s područja Slavonije zapažali da Srbi ne sudjeluju u upisima ratnoga zajma, ili da sudjeluju vrlo skromno, mnogo ispod svojih mogućnosti. Jedno od slikovitijih takvih izvješća, koje se dijelom odnosi i na područje Đakovštine, jest ono Vladina povjerenika za Virovitičku Županiju i grad Osijek dr. Milana Brezinščaka iz srpnja 1915. godine. U izvješću se, pored ostaloga, navodi i sljedeće: "Veselje, koje je među pravoslavnim Žiteljstvom prouzrokovao rat sa Italijom, odrazilo se je najbolje u potpisivanju zajma. Pojedina mjesta kao što je Dalj, Lev.[anjska] Varoš, gdje su većinom pravoslavni uopće nisu ništa potpisala a u drugim mjestima, osobito u Erdutu, Čepinu i Bijelobrdi i području kotara Slatina je odziv do neznatnih iznimaka vrlo slab, ili uopće nikakav, sa strane pravoslavnog Žiteljstva."³⁴ Slučajno ili ne, zanimljivo je primijetiti da Upravna općina Levanjska Varoš jedina između svih općina s područja Đakovštine nije upisala ništa za drugi ugarski ratni zajam, raspisan toga ljeta.³⁵

Kampanja je bila usmjeravana prema svim slojevima stanovništva, ali uz čest naglasak na one slojeve za koje se očekivalo da još uvijek posjeduju novčane zalihe (primjerice, seljaštvo), ili na one od kojih se temeljem njihova socijalnog i društvenog položaja očekivalo, tj. tražilo da žrtvuju više od ostalih (učiteljstvo, činovništvo, vojni dobavljači i ostali kojima se s izbijanjem rata otvorila mogućnost povećaju svoju zaradu).

Promidžbeni pritisak nije mimoišao niti školsku mladež. U travnju 1916. godine, u vrijeme upisivanja četvrtoga zajma, zagrebačka Zemaljska vlada uputila je okružnicu na ravnateljstva srednjih, njima sličnih i pučkih škola te ih pozvala da potaknu i školsku mladež da doprinese i na taj način, kroz novčane priloge, svoj obol ratnim naporima. U okružnici je, pored ostaloga, bilo navedeno i sljedeće: "Da se naša školska mladež dosad svaki put brzo, ustrajno i obilno odazivala pozivu kr. zemaljske vlade, u prvom je redu zasluga vrljih naših nastavnika svih škola, koji ne samo da na sebe s rodoljubivom požrtvovnošću

34 HDA, PRZV, kut. 880, 7559-1915.

35 HDA, PRZV, kut. 880, 4324-1915.

preuzimanju staranje oko sabiranja priloga od mladeži, nego u svakoj prigodi Žarkom riječi i plamenim oduševljenjem umiju naći put do srca i duše povjerene im mladeži, oduševljavajući je i zanošeći za velike zadatke sadašnjega pokoljenja u ovo veliko historijsko doba, kojemu od vijekova nema ravna.” Najmanji mogući upis iznosio je 50 kruna, s tim da je bilo omogućeno i uplaćivanje u mjesečnim obrocima.³⁶ U istu se svrhu istodobno bio oglasio i Vladin Odjel za bogoštovlje i nastavu koji je posebnom okružnicom potaknuo iste adresate da porade na tome “da se i siromašnijim učenicima i učenicama omogućí sudjelovanje kod upisivanja ratnoga zajma”. Istom je okružnicom bilo preporučeno da se sakupi barem 50 kruna te da se s tom svotom kupljena obveznica ratnoga zajma “pokloni kojoj humanitarnoj svrsi, uzevši u prvom redu pri tome ona društva za podupiranje učenika svojega zavoda”.³⁷ Naposljetku rezultat nije izostao i po zaključenju četvrtoga ratnog zajma bilo je objavljeno da je školska mladež upisala ukupno 154.300 kruna, te joj je zbog njezine iskazane “patriotske poštvovnosti” javno bila izražavana “najveća pohvala”.³⁸

Po raspisivanju petoga ratnog zajma Zemaljska je vlada učinila i korak dalje u širenju promidžbe u školama te je izdala naredbu prema kojoj su stručne osobe, napose profesori s trgovačkih akademija, trebale pred srednjoškolskom mladeži održati predavanja o ratnom zajmu.³⁹ Povremeno su u tisku isticani primjeri pojedinih ravnatelja i profesora čijom je zaslugom među učenicima bile prikupljene spomena vrijedne svote. U Osijeku su tako krajem 1916., prije zaključenja upisivanja petoga ratnog zajma, nastojanjem ravnatelja Realne gimnazije Franje Devidéa učenici Realne gimnazije i Trgovačke akademije, upisali ukupno 18.250 kruna.⁴⁰ Devidéovim nastojanjem i petnaest đaka Velike gimnazije upisalo je dodatnih 8650 kruna.⁴¹ I ravnatelj više pučke škole u Đakovu dr. Franjo Higy Mandić⁴² također je uznastojao privoljeti svoje đake na upisivanje zajma, te je poznato da je četvero đaka upisalo 300 kruna petoga zajma (Mavro

36 “Vladina okružnica u pogledu upisivanja ratnoga zajma od školske mladeži”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 94, 25. IV. 1916., 2.

37 “Škola za ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 105, 8. V. 1916., 2.

38 “Hrvatske škole za ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 148, 3. VII. 1916., 3.; “Hrvatska školska mladež za četvrti ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 173, 2. VIII. 1916., 3.

39 “O koristi ratnog zajma i o ratnom zajmu uopće”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 282, 11. XII. 1916., 4.

40 “Dosadnji upisi ratnog zajma na kr. realnoj gimnaziji i trgovačkoj akademiji”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 282, 11. XII. 1916., 4.

41 “V. ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 287, 16. XII. 1916., 7.

42 Dr. Franjo Higy Mandić (1876.–1948.), učitelj. Za vrijeme rata bio je tajnik Kotarskoga ratnog pripomoćnog ureda u Đakovu. Zanimao se za đakovačku povijest te je, pored ostaloga, u časopisu *Jeka od Osijeka* 1919. godine objavio članak “Župna crkva sv. Đurđa u Đakovu”.

Goldberger i Ljubica Münz po 100 te Fritz Wollner i Helena Spitzer po 50).⁴³ Ravnatelj Higy Mandić je i 1917. godine među svojim đacima sakupio 500 kruna.⁴⁴

Promidžbena kampanja bila je u prvom redu provođena putem novinstva. Novinstvo je svomu čitateljstvu “najtoplije preporučivalo” upisivanje ratnoga zajma, bilo da je bila riječ o čitavim člancima u kojima su naširoko bili pojašnjavani važnost i korist zajma, bilo da je bila riječ o sasvim kratkim pozivima i porukama. Na primjer, osječka *Hrvatska obrana* odašiljala je poruke sljedećega tipa: “Patriotska je to dužnost svakog pojedinca. Pomozimo Monarhiji i svojoj domovini do konačne pobjede u toj velikoj i teškoj borbi!”⁴⁵ K tome, na stranicama tiska bili su iz broja u broj, za vrijeme upisivanja pojedinoga zajma, objavljivani i kratki oglasi / pozivi, primjerice: “Podajte novac za ratni zajam! Zapovijed je to savjesti, poštenja i samoudržanja! Posudjajte domovini!” ili “Potpisujte ratni zajam!”. Iste ili slične poruke objavljivao je na zaglavlju svojih stranica i osječki list *Die Drau*: “Wer auf die 7. Kriegsanleihe zeichnet, sichert den Frieden und verkürzt den Krieg!” ili “Es ist ein Gebot der Ehre, des Gewissens und der Pflicht auf die 7. Kriegsanleihe zu zeichnen!” i tomu slično.

Već za potpisivanja prvoga ugarskog ratnog zajma ban Skerlec izrazio je pismenu zahvalnost hrvatskom novinstvu “koje je upoznavajući veliku važnost stvari, akciju za ratni zajam patriotskim oduševljenjem podupiralo.”⁴⁶ Osim takvih pismenih zahvala, uredništvima novina bila je podjeljivana i novčana nagrada za njihov doprinos u popularizaciji ratnoga zajma. Na primjer, u prosincu 1915. većemu broju listova koji su objavile proglas o trećemu ratnom zajmu, “poprativši ga patriotskim redcima”, bile su dodijeljene novčane svote od 200 do 1000 kruna (ukupno je zagrebačka vlada u tu svrhu izdvojila 8350 kruna).⁴⁷

Pored tiska, ratni su zajmovi bili oglašavani i popularizirani i drugim sredstvima: putem plakata, putem prigodnih poštanskih dopisnica, putem javnih priredbi i tomu slično. Ovisno o tomu je li bila riječ o prostoru Mađarske ili banske Hrvatske, na promidžbenim dopisnicima bio je otisnut poziv na mađarskom (“Jegyezz hadikölcsönt, megrövidited a háborút!”), odnosno dvojezični mađarsko-hrvatski poziv s istom porukom (“Jegyezz hadikölcsönt, megrövidited a háborút!” / “Bilježi ratni zajam da skратиš rat!”).

43 Navedeni đaci su odreda bili djeca imućnijih i uglednijih đakovačkih obitelji. Kao zanimljivost se može istaknuti da je Helena Spitzer kasnije postala supruga poznatoga đakovačkog odvjetnika i publicista dr. Mate Horvata. “Peti ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 283, 12. XII. 1916., 3.

44 “VI. Ratni zajam”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 4.

45 “Upisujte četvrti ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 91, 20. IV. 1916., 2.

46 HDA, PRZV, kut. 880, 8094-1914.

47 HDA, PRZV, kut. 880, 10743-1915.

Primjer Đakova i Đakovštine

Kao i u drugim krajevima Hrvatske, i u Đakovštini su se ratni zajmovi, zajedno sa snažnim promidžbenim aktivnostima koje su ih pratile, značajno odrazili na gospodarstvo, školstvo, društveni život, svakodnevicu te uopće na sve vidove života.

Plakat za sedmi austrijski ratni zajam

Stanovništvo Đakovštine upisivalo je ratne zajmove ponajviše kod đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice koja je imala sjedište u Zagrebu te bila najugledniji i najveći hrvatski novčani zavod s razgranatom mrežom podružnica. Pored te podružnice, u Đakovu su značajniji upisi bili zabilježeni i kod podružnice Hrvatske eskomptne i mjenjačne banke čija je središnjica bila u Brodu na Savi (od 1934. Slavonski Brod). Na primjer, kod te podružnice bilo je upisano 112.900 kruna prvoga ugarskog ratnog zajma.⁴⁸ Tek iznimno, u skromnom broju slučajeva, ali zato sa razmjerno velikim iznosima, pojedinci su zajam upisivali i kod novčarskih zavoda u drugim gradovima, na primjer kod Hrvatske zemaljske banke u Osijeku kao jednoga od najjačih novčarskih zavoda u Slavoniji.

Na razini Đakova i i Đakovštine promidžbu su, kao i drugdje, provodile mjesne vlasti, u prvom redu one kotarske, ali pritom su važnu ulogu imali i predstavnici crkvenih vlasti, kao i čelnici mjesnih novčarskih ustanova. Uz šutnju izvora, o njihovu osobnom doživljaju tih kampanja možemo samo nagađati, no izvan je sumnje da su povjerenu zadaću odrađivali s mnogo uložnog truda. Sjajnu potvrdu toga nalazimo u 1917. godini, u velikom, dobro organiziranom promidžbenom skupu održanom u Đakovu 10. lipnja 1917. Taj događaj, iscrpno prikazan na stranicama onodobnog tiska, sjajno dočarava ratno ozračje, pa i

48 "Ratni zajam", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXX., br. 318, 2. XII. 1914., 3.

strepnje stanovništva Đakovštine, a dostojan je osobite pozornosti već i stoga što jedva da je moguće i na razini Hrvatske naći sličan opis nekoga takvoga događaja.

Prigodna promidžbena dopisnica

Dotični đakovački skup, odnosno “meeting”, kako ga se tada pomodno nazivalo, održan je u okviru šire zamišljenih promidžbenih napora koji su za cilj imali pospješiti rezultat šestoga ratnog zajma. Naime, hrvatski je ban posebnom okružnicom za 5. lipnja 1917. (utorak) ustanovio Dan ratnoga zajma tijekom kojega je u svim većim mjestima trebalo poduzeti dodatne napore kako bi se putem organizacije raznovrsnih javnih događanja stanovništvo pokušalo potaknuti na masovniji upis ratnoga zajma.⁴⁹ Reagirajući na banovu okružnicu, veliki Župani su se obratili na podređene kotarske oblasti te ih razmjerno konkretno uputili na sadržaje kojima je valjalo ispuniti Dan ratnoga zajma. Takvu okružnicu potpisao je i barun Ivan Adamović, veliki Župan Virovitičke Županije u okviru koje je bilo i Đakovo. Prije svega, u okružnici je kotarskim vlastima bilo predlagano da prirede kazališno, koncertno ili neko slično javno događanje te da se okupljenom stanovništvu kroz držanje prigodnih govora “sa zvanične strane” objasni važnost uspjeha ratnoga zajma, kao i financijske prednosti koje on pruža. Preporučeno je također da govor održi određena, u mjesnim okvirima omiljena

49 “Dan ratnog zajma”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 117, 22. V. 1917., 2.

osoba (na primjer, narodni zastupnik ili Źupnik), a uz nju i “liĉnost, koja je u dotiĉnom kraju priznata na financijskom polju, kao ravnatelj bankovnog zavoda ili drugog novĉanog zavoda te u financijsku stranu upućena”.⁵⁰

Sadržaj okružnice vaŹan nam je u prvom redu stoga što omogućava bolje razumijevanje “sveĉanoga meetinga” upriliĉenoga u Đakovu 10. lipnja 1917. Izvješće o “meetingu” donijela je 16. lipnja 1917. na svojim stranicama osjeĉka *Hrvatska obrana*, a nepotpisani autor bio je zacijelo netko iz najuŹega kruga organizatora. Izvješće je vrlo iscrpno, s toĉno prenesenim govorima, te predstavlja rijedak primjer opširnoga izvješćivanja o Danu ratnog zajma.

Iz nepoznatog razloga, a moŹemo samo nagađati da su posrijedi bili problemi organizacijske naravi, u Đakovu prigodne sveĉanosti nisu odrŹane na sâm Dan ratnoga zajma, 5. lipnja, već pet dana kasnije, 10. lipnja 1917., u prostoru Svrtišta Devĉić.⁵¹ Poticatelj i glavni organizator đakovaĉke priredbe bio je predstojnik kotarske oblasti Antun Mitrović na ĉiju je inicijativu ustanovljen i posebni odbor koji je na sebe preuzeo pripremne radnje. U sastavu odbora bila su najuglednija imena đakovaĉkoga javnog Źivota. Pored predstojnika Mitrovića te đakovaĉkoga općinskog biljeŹnika Miše Sommera, kao sluŹbenih predstavnika kotarske i trgovišne vlasti, odbor su saĉinjavali i vlastelinski ravnatelj Ivan Ćefuta, poreznik te ujedno i blagajnik đakovaĉke podruŹnice Crvenoga kriŹa Stjepan Turković, trgovac Vilim Münz, upravitelj podruŹnice Prve hrvatske Źtedionice Rudolf Weidl, odvjetnik dr. Antun Švarcmajer, rektor Sjemeništa Antun Akšamović, kaptolski biljeŹnik Mato Fišer te opat i kanonik Matija Pavić koji je ujedno bio i proĉelnik odbora. Odbor je po svom ustanovljenju izdao posebni proglas kojim je stanovništvo pozvano na upisivanje zajma, a sveĉani je “meeting” u Svrtištu Devĉić, ako ćemo vjerovati spomenutomu novinskom izvješću, “nad svako oĉekivanje lijepo uspio i bio osobito lijepo posjećen od odliĉnika, trgovaca, obrtnika i Źitelja đakovaĉke okolice”. Uz navedene ĉlanove odbora, svojim zalaganjem pri prikupljanju ratnoga zajma istom su se prigodom istaknuli ĉelnici općina s tla Đakovštine:

50 “Za ratni zajam!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 116, 21. V. 1917., 2. Okružnica se u cijelosti donosi u prilogu ovoga rada (v. prilog 2). Donekle ĉudi da je Adamoviĉeva okružnica bila objavljena u tisku s obzirom da je u prvom redu bila namijenjena kotarskim vlastima u okviru Źupanije, odnosno s obzirom na sadržaj koji je internoga karaktera i u cijelosti se odnosi na upute oko organiziranja priredbi vezanih uz Dan ratnoga zajma. Sliĉne okružnice predstavnika vlasti u pravilu nisu bile objavljivane.

51 Jednokatnica Biskupijskoga vlastelinstva na poĉetku Ulice bana Josipa Jelaĉića. Svrtište je za vrijeme Prvoga svjetskoga rata bilo u zakupu trgovca Dragana Devĉića.

Mato Brkić te Fabo Ratkovčić iz Semeljaca,⁵² Mijo Raković iz Drenja,⁵³ Pavao Šimić iz Krndije,⁵⁴ Stjepan Pandak iz Piškorevaca,⁵⁵ Stjepan Janković iz Budrovaca,⁵⁶ N. Jurković iz Vrpolja,⁵⁷ Filip Filaković iz Strizivojne,⁵⁸ Marko Matijević iz Punitovaca,⁵⁹ Pavo Posavčević iz Trnave,⁶⁰ Adalbert Tomić iz Bračevaca,⁶¹ N. Bošnjaković iz Vrbice,⁶² N. Kesterčanek iz Vuke,⁶³ Petar Vukelić iz Levanjske Varoši,⁶⁴ Mijo Jozić iz Gorjana⁶⁵ i Stjepan Werner iz Viškovaca.⁶⁶

Skupom je predsjedao kotarski predstojnik Antun Mitrović koji je uvodno kratkim govorom pozdravio okupljene, a zadaća držanja govora bila je, posve u skladu s uputama velikoga Župana Adamovića, povjerena rektoru Antunu Akšamoviću te upravitelju podružnice Prve hrvatske štedionice Rudolfu Weidlu.⁶⁷ Osnovne značajke njihovih govora ne razlikuju se bitno od značajki uobičajenih promidžbenih poziva vezanih uz ratne zajmove; isticala se važnost ratnoga zajma za stabilnost gospodarstva i konačni ishod rata, jamčilo se za sigurnost uložena novca, apeliralo se na suosjećanje s vojnicima koji doprinose najveće žrtve i s ostalim stradalnicima rata, te tomu slično.⁶⁸

52 Mato Brkić je bio načelnik i bilježnik, a Fabo Ratkovčić drugi bilježnik općine Semeljci. *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1917.* Izdala kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada (dalje: *Imenik 1917*), Zagreb 1917., 35.

53 Mijo Raković je bio blagajnik i drugi bilježnik općine Drenje. *Imenik 1917*, 34.

54 Pavao Šimić bio je bilježnik općine Krndija. *Imenik 1917*, 34.

55 Stjepan Pandak bio je bilježnik i blagajnik općine Piškorevci. *Imenik 1917*, 34.

56 Stjepan Janković bio je bilježnik i blagajnik općine Budrovci. *Imenik 1917*, 34.

57 Pretpostavljam da je netočno naveden inicijal imena, odnosno da je posrijedi Franjo Jurković, bilježnik općine Vrpolje. *Imenik 1917*, 35.

58 Filip Filaković bio je bilježnik općine Strizivojna. *Imenik 1917*, 35.

59 Marko Matijević bio je bilježnik općine Punitovci. *Imenik 1917*, 35.

60 Pavao (Pavo) Posavčević bio je bilježnik općine Trnava. *Imenik 1917*, 35.

61 Adalbert (Albert) Tomić bio je načelnik i bilježnik općine Bračevci. *Imenik 1917*, 34.

62 Pretpostavljam da je netočno naveden inicijal imena, odnosno da je posrijedi Božidar Bošnjaković, bilježnik općine Vrbica. *Imenik 1917*, 35.

63 Pretpostavljam da je netočno naveden inicijal imena, odnosno da je posrijedi Rajko Kesterčanek, načelnik i bilježnik općine Vuka. *Imenik 1917*, 35.

64 Petar Vukelić bio je bilježnik općine Levanjska Varoš. *Imenik 1917*, 34.

65 Mijo Jozić bio je načelnik i bilježnik općine Gorjani. *Imenik 1917*, 34.

66 Stjepan Werner (Werner) bio je načelnik općine Viškovci. *Imenik 1917*, 34.

67 I u Osijeku su, primjerice, agitacijske govore održali najviši predstavnik upravnih vlasti (veliki Župan Ivan Adamović) te najistaknutiji predstavnik gospodarskoga i financijskoga Života u Osijeku, ali i šire (predsjednik Trgovačko-obrtničke komore i predsjednik Hrvatske zemaljske banke Oskar Weismayer). "Koncert za VI. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 129, 6. VI. 1917., 3.

68 Vezano uz govore Antuna Akšamovića i Rudolfa Weidla, svakako je vrijedno na ovom mjestu napomenuti da će obojica odigrati zapažene uloge i koncem 1918. godine, pri rasapu Monarhije i stvaranju Države Slovenaca, Hrvata i Srba, odnosno pri stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Akšamović je, naime, bio potpredsjednik đakovačkoga Mjesnog odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba te je održao nadahnut govor pri prisezi đakovačke "Jugoslavenske satnije" (17. XI. 1918.),

Akšamović je “sa patriotskog stanovišta obrazložio pučanstvu razloge i potrebe ratnoga zajma”, pozvao sve slojeve stanovništva – od veleposjednika do ratnih dobavljača te općinâ – na sudjelovanje, te izrazio uvjerenje da bi uspjeh šestoga ratnog zajma mogao pridonijeti pobjedi nad “neprijateljem preko Jadrana” (Kraljevina Italija), istovremeno usporedivši mladoga kralja Karla I. (IV.) s kartaškim vojskovođom Hanibalom.

Upravitelj podružnice Prve hrvatske štedionice Weidl je u svomu podužem, čak i odviše razvučenom govoru uložio mnogo napora kako bi okupljene uvjerio da je upisivanje ratnoga zajma (i) u njihovu osobnom interesu, a uočljivo je kako je poseban naglasak stavljao na sigurnost uloženi sredstava te je tom pitanju zapravo posvetio i većinu govora. Jedan od zanimljivijih detalja iz Weidlova govora jest njegov osvrt na mnijenje koje je tada, po svemu sudeći, bilo već vrlo rašireno,⁶⁹ a prema kojem je uspjeh ratnoga zajma predstavljao novi korak dalje od Žuđenoga mira: “Neki misle doduše ako ne potpišu ratni zajam, da će rat prije prestati, ali se varaju. Država će predujmom morati nabaviti opet potrebit novac od banke, pa smo time samo sebi naškodili. Gubimo lijepe kamate, a slabimo vrijednost novca!” Kako bi polučio što snažniji dojam, upravitelj najvažnijega đakovačkog novčanog zavoda citirao je i riječi tada iznimno omiljenoga generala Svetozara pl. Boroevića⁷⁰ (“Ako ne ćemo potpisati nekoliko tuceta milijarda za nas, onda ćemo daleko više morati potpisati neprijateljima”), a čitav je govor naposljetku sažeo u kratku poruku: “Tko daje ratni zajam, taj daje sebi, skraćuje rat a pospješuje mir, a tko protivno čini pomaže i nehotice svoje neprijatelje proti rodjenoj braći i sinovima na bojnopolju.” Prema autoru novinskoga izvješća, govornik je “raspršio razne bajke i bojazni” koje su bile prisutne.⁷¹ Već i sami ovi detalji dovoljno govore o količini nepovjerenja koja je do sredine 1917. obuzela stanovništvo.

dok je Weidl bio član Mjesnoga odbora Narodnog vijeća (povjerenik za poštu, brzopjave i telefon u kotaru Đakovo) te bio odbornik “Sijela Jugoslavena”. O tomu više u radu Vladimira Geigera “Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918.”, objavljenom na stranicama ovoga sveska *Zbornika Muzeja Đakovštine*.

69 Primjerice, jedan austrougarski časnik u svojim sjećanjima svjedoči da su vojnici proglas ratnoga zajma već 1916. godine javno komentirali riječima: “Ako budemo novac davali, još ćemo dulje ratovati!” Frane DUBROVČIĆ, *Živ sam i dobro mi je. Uspomene iz Prvog svjetskog rata 1914.-1918.*, Otočac 2002., 91. Usp. Filip HAMERŠAK, *Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*, neobjavljeni doktorski rad, Filozofski fakultet Zagreb, Zagreb 2013., 341.

70 Svetozar pl. Boroević (Borojević) od Bojne (Umetić kod Kostajnice, 1856. – Celovac / Klagenfurt, 1920.), vojskovođa. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata istaknuo se vojnim umijećem na ruskom i talijanskom bojištu.

71 “Dan ratnoga zajma u Đakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Đakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 5.-7. Čitavo novinsko izvješće s Akšamovićevim i Weidlovim govorom priložen je na kraju ovoga rada (v. prilog 3). Sažeto izvješće o đakovačkom skupu donio je i osječki list *Die Drau*: “Kriegsanleifest in Đakovo”, *Die Drau* (Osijek), Jg. 50, Nr. 133 (8539), 13. VI. 1917., 5.

Čitava priredba nije bila bez uspjeha, što je vidljivo već po tomu što je tijekom njezina održavanja bilo upisano ratnoga zajma u ukupnom iznosu od 212.350 kruna.⁷² Najveći dio te svote bio je upisan zahvaljujući nastojanju dvojice predstavnika đakovačkih mjesnih vlasti: kotarski upravitelj Antun Mitrović te općinski bilježnik Mišo Sommer upisali su u ime većega, nepoznatog broja stranaka ukupno 151.350 kruna ratnoga zajma (Mitrović 81.000, a Sommer 70.350).⁷³ Naknadno je, nekoliko dana kasnije, njihovim nastojanjem bilo upisano daljnjih 47.000 kruna ratnoga zajma (Mitrović 21.000, a Sommer 26.000), dakle ukupno su dva čelnika đakovačke kotarske i trgovišne vlasti prikupila gotovo 200.000 kruna (198.350). Na istovjetan način, zalaganjem i agitacijama prethodno navedenih općinskih čelnika, tih je dana u Semeljcima bilo upisano 55.000 kruna, u Gorjanima 45.000, u Bračevcima 20.400, u Vrpolju 13.700, u Krndiji 12.450, u Vrbici 12.400, u Piškorevcima 12.100, u Drenju 12.000, u Punitovcima 10.100, u Levanjskoj Varoši 7100, u Trnavi 5300, u Strizivojnoj 4200 te u Vuki 4000 kruna.⁷⁴ Saberemo li sve te upisane svote, dolazimo do ukupnoga iznosa od 411.900 kruna. Ta svota nije zanemariva, ali nije ni iznimno velika kada ju se usporedi s općim podacima o upisima ratnoga zajma u Hrvatskoj te kada se uzme u obzir naročito velik angažman upravnoga činovništva i ostalih s njima povezanih pojedinaca, iskazan tom prigodom.

Koliko je stanovništvo Đakovštine ukupno novca žrtvovalo u okviru 8 ratnih zajmova, nije poznato niti će se moći posve precizno utvrditi. Za sada, naime, raspolažemo tek s nekoliko fragmentarnih sumarnih podataka na temelju kojih nije moguće izvlačiti pouzdanije zaključke.

Prema jednoj publikaciji, tiskanoj vjerojatno u drugoj polovici 1916. godine, u Đakovu je bilo upisano ukupno milijun i 790 tisuća kruna ratnoga zajma.⁷⁵ Uz taj navod, na žalost, nije pobliže navedeno odnosi li se ta svota na sve upise Đakovčana ili isključivo na one upise zabilježene u Đakovu (što se čini vjerojatnijim). Nije, također, precizirano ni da li se navedeni podatak odnosi na prva tri ili prva četiri zajma, pa stoga, s obzirom da on potječe otprilike iz prve polovice 1916. godine, možemo tek pretpostavljati da se odnosi na ukupne upise na prva četiri, eventualno na prva tri ratna zajma. Nadalje, poznato nam je da su

72 Na samom kraju priredbe vlastelinski ravnatelj Čefuta predložio je da se prikupe i prilozi u korist invalida i siročadi poginulih vojnika te je na taj način sabranih 520 kruna bilo poslano "zemaljskom odboru za liječenje i naobrazbu hrvatsko-slavonskih invalida u Zagrebu, da taj iznos svojoj svrsi privede, a sa osobitim obzirom na invalide kotara đakovačkog". "Dan ratnoga zajma u Djakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 7.; "Kriegsanleifest in Djakovo", *Die Drau* (Osijek), Jg. 50, Nr. 133 (8539), 13. VI. 1917., 5.

73 "VI. Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 4.

74 "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

75 [Franjo] H.[IGY] MANDIĆ, "Trgovište Djakovo", u: *Odlomak iz djela Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, s.l., s.a., 15.

ukupni upisi trećega ratnog zajma kod đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice iznosili 624.000 kruna (568.000 kruna ugarskog i 55.500 austrijskog ratnog zajma),⁷⁶ te da je kod iste podružnice na četvrti ratni zajam bilo upisano 664.550 kruna.⁷⁷ Za preostala četiri zajma raspolažemo tek s podatkom da je kod istoga novčarskog zavoda bilo upisano više od milijun kruna šestoga ugarskog ratnog zajma,⁷⁸ dakle onoga zajma koji je bio proveden uz prodorniju i agresivniju promidžbenu kampanju.⁷⁹

Razvidno je da su upisi ratnoga zajma bilježili lagani porast, što je u načelu i bila opća tendencija u Monarhiji, no uz tu ocjenu valja uvažiti i činjenicu o stalnom, mnogo drastičnijem padu vrijednosti novca. U svakom slučaju, gore navedeni podatci, uz pretpostavku da je pri upisivanju osmoga ratnog zajma bio zabilježen podbačaj (a što se čini vrlo realnim), te uz napomenu da se navedeni iznosi odnose isključivo na upise ratnoga zajma kod đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice, odnosno da nisu uračunate uplate koje su doprinijeli Đakovčani u bankovnim ustanovama u drugim gradovima,⁸⁰ vodili bi nas k vrlo suzdržanoj procjeni o ukupno nešto više od 5 milijuna upisanih kruna ratnoga zajma u Đakovštini.

S druge strane, preciznija procjena ukupnoga iznosa kojeg su Đakovštinci upisali za ratni zajam može se zasnovati na podacima o pojedinačnim upisima koji su bili objavljeni u onodobnom tisku. Objelodanjivanje popisâ s imenima onih pojedinaca koji su upisali značajnije svote ratnoga zajma bilo je također jedan od vidova ratne promidžbe. Na taj se način željelo posvjedočiti uspjehe

76 "Treći ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 274, 20. XI. 1915., 4.

77 "Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 127, 127, 3. VI. 1916., 3.

78 "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.; "Dan ratnoga zajma u Djakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 7.

79 Promatrano prema pojedinim naseljima, raspolažemo također s rijetkim, fragmentarnim podacima objavljenim u prvom redu na stranicama onodobnih novina. Primjerice, u osječkoj *Hrvatskoj obrani* bila je priopćena vijest da su stanovnici općine Krndija kod krndijske Vjeresijske udruge upisali 28.150 kruna četvrtoga ugarskog ratnog zajma, odnosno ukupno 61.000 na prva četiri zajma. "Ratni zajam i općina Krndija", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 128, 5. VI. 1916., 4. Nadalje, kod Gospodarske vjeresijske udruge u Viškovicima bilo je upisano te odmah i uplaćeno 32.300 kruna drugoga ugarskog ratnoga zajma. Cjelokupna svota bila je uplaćena od strane viškovačkih seljaka (njih 76), a neki su upisali i po 2000 kruna. "Drugi ratni zajam", *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXXI., br. 130, 7. VI. 1915., 4.

80 Od navedenih bi svota, naravno, trebalo oduzeti upise pojedinaca izvan Đakova. Takvi slučajevi nisu bili osobito česti, ali u novinskim je izvješćima zabilježeno da su kod đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice zajam upisivali i poneki Osječanin, Vukovarac, Šamčanin, Zagrepčanin... Među upisnicima nalazimo i Hinka Kiša iz Budimpešte koji je upisao 5000 kruna šestoga ratnog zajma ("VI. Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 4.), no pretpostavljam da je ipak posrijedi Đakovčanin koji je kao vojnik bio na službi u Budimpešti, odnosno da je dotični Kiš identičan H. Kišu koji je krajem 1918. godine bio jedan od zapovjednika đakovačke Jugoslavenske satnije ("Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Časnici kod satnije u Djakovu", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 2.). Stoga ga uvrštavam i u tablicu đakovačkih upisnika ratnoga zajma (v. prilog 1).

pojedinih ratnih zajmova i rodoljublje kraljevih podanika. Takva praksa nije započela odmah s prvim ratnim zajmom, već se postupno ustalila tek kasnije, mahom od trećega zajma. Za prva dva zajma bio je objavljen tek pokoji popis, među kojima nisam pronašao one za đakovačku podružnicu Prve hrvatske štedionice. Od trećega do sedmoga zajma takvi su popisi bili redovno i na sličan način objavljavani, dok ih za osmi ratni zajam, raspisan ljeti 1918., u posve izmijenjenim okolnostima, također više ne nalazimo. Popisi su donosili najveće upise zajma ("znatnije supskripcije") pa su tako, primjerice, u osječkoj *Hrvatskoj obrani* u pravilu bili objavljavani upisi kod Hrvatske zemaljske banke veći od 5000 kruna.⁸¹ Naravno, u manjem i manje imućnom Đakovu bilo je i mnogo manje upisa pa su na popise upisnika ratnoga zajma kod đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice bili uključivani i mnogo manji upisi. Ukupnom analizom takvih popisa objavljenih u novinama, te drugih dostupnih podataka iz literature i arhivskoga gradiva, dobivamo tablicu (v. prilog 1) koja nam govori mnogo više od povremeno objavljivanih sumarnih podataka.

Tablični prikaz sadrži podatke o ukupno 397 upisnika ratnoga zajma, od čega se 341 odnosi na fizičke osobe (uključujući i pojedince koji su ostali anonimni ili izraženi inicijalima, te 17 skupnih upisa većega broja pojedinaca), a 56 na pravne osobe (javne i crkvene ustanove, tvrtke, društva...).

Naravno, podacima izraženima u tablici također valja prići s nužnom zadržkom i to zbog više razloga. Tablični podatci su prikupljeni u prvom redu iz novina i to ponajprije iz osječkih listova *Hrvatska obrana* i *Die Drau*. I letimičan uvid u ta dva lista dovoljan je za zaključak da se podatci koje su oni donosili nisu uvijek podudarali. Daljnja poteškoća je, nadalje, ta da je *Die Drau*, na primjer, donosila i podatke kojih nema u *Hrvatskoj obrani*, ali, za razliku od *Hrvatske obrane*, uz pojedini upis nije navodila i ukupnu svotu koju je pojedini upisnik upisao do tog trenutka. Dodatni problem predstavljaju i tiskarske pogreške, netočno otisnuta slova i brojke te slične tehničke pogreške. Pojedine osobe navedene su u više navrata s raznim inačicama imena (na primjer, Ivan i Istvan Horvat, Strossmayerovac), pa su u tim slučajevima, ako je dvojbu bilo moguće sa sigurnošću razriješiti, navedene u tablici kao jedna osoba. U pravilu, stanovništvo je zajmove upisivalo osobno, no u nekoliko slučajeva imamo zabilježeno da su pojedine osobe upisale zajam u okviru većih upisa nekih ustanova i udruga; ukoliko je bilo moguće, takvi su upisi izdvojeni i u tablici iskazani zasebno.

Zbog svega navedenog, na ovaj način prikupljene i u tablici navedene podatke treba shvatiti kao djelomične i nepotpune, odnosno kao radni materijal koji može (i treba) biti dopunjen i ispravljen. Usprkos tome, u tablici su sadržani

81 "V. ugarski ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 280, četvrtak, 7. XII. 1916., 4.; "V. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 288, 18. XII. 1916., 5.

podatci koji mogu biti važan pokazatelj za razumijevanje ratne djelatnosti đakovštinskih društava, skupina i pojedinaca, kao i za bolje razumijevanje ukupnoga ratnoga ozračja na području Đakova i okolice.

Uglavnom, zbroj svih u tablici izraženih upisanih svota iznosi 5 milijuna, 281 tisuću i 450 kruna. Budući da je riječ o djelomičnim podacima kojima bi, prije svega, valjalo pridodati brojne druge, naročito one manje upise koji nisu bili objavljeni na stranicama novina, zatim upise zaprimljene kod poštanskih ureda i drugih bankovnih ustanova (na primjer, đakovačka podružnica Hrvatske eskomptne i mjenjačne banke), posve je izvjesno da je ukupan iznos kojega su žitelji Đakova i Đakovštine upisali bio mnogo veći.

Vezano uz ovaj iznos, naročito je važno naglasiti da je riječ o upisanom iznosu te da nam nije i ne može biti poznato u kolikoj su mjeri utvrđeni upisi doista i bili uplaćeni.

U tablici prikazani podatci otvaraju mogućnost raznovrsnih analiza, pokazuju zanimljive značajke te nude mogućnost donošenja raznih, pa makar i ne uvijek posve pouzdanih zaključaka.

U manjem broju slučajeva izričito je naglašeno da pojedini upisi ratnoga zajma bili plod nastojanja određenih osoba. Pored već navedenih, ujedno i najznačajnijih takvih slučajeva koji su uslijedili tijekom i po održavanju đakovačkoga "meetinga" od 10. lipnja 1917., u tablici nalazimo još sličnih primjera. Primjerice, nastojanjem Stjepana Jankovića, općinskoga bilježnika u Budrovcima, u tom je selu krajem 1916., odnosno početkom 1917. bilo upisano 22.750 kruna petoga ratnog zajma (od čega su svote veće od 1000 kruna upisali Anka Vujčić, Anto Ilić, Kata Zetović, Zadruga Mato Vuković te Jakob Zetović).⁸²

Prikazani podatci pokazuju, nadalje, da su pojedinci u ratnom zajmu prepoznali također i dobar vid štednje za svoju djecu, te su i u njihovo ime upisivali ratni zajam. Na primjer, đakovački trgovac Münz upisao je do proljeća 1917., za prvih šest zajmova, ukupno 50.400 kruna za svoje malodobne kćeri Elzu i Martu. Nadalje, jedan dio upisnika ratnih zajmova posebno je brinuo za sigurnost svojih ulaganja te su novac uplaćivali i za ugarske i za austrijske zajmove, očito računajući da je manja mogućnost da propadnu obje polovice Carstva sa svojim zajmovima. Neki drugi upisnici – njih ukupno 27 – iz razumljivih razloga nisu htjeli da se zna za njihova imena te su u novinskim popisima navedeni samo pod inicijalima ili kao "N. N."

Poglavarstvo trgovišta Đakovo i poglavarstva upravnih općina na tlu Đakovštine također su prema svojim mogućnostima upisivali ratni zajam. I ovi podatci su pretežno oskudni i fragmentarni te su također mahom crpljeni iz

82 "V. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 3, 4. I. 1917., 4.

izvješća objavljenih u novinama, ali i iz arhivskoga gradiva. Napose je zanimljiv i vrijedan jedan dokument s kraja srpnja 1915. s popisom uplata drugoga ugarskog zajma, tim prije što je novinstvo, kako je već istaknuto, malo pažnje pridavalo pojedinačnim upisima prva dva zajma. Uglavnom, prema tom dokumentu, a posrijedi je izvješće već spomenutoga Vladina povjerenika za Virovitičku Županiju dr. M. Brezinščaka, sve upravne općine s područja Đakovštine upisale su ukupno 195.600 kruna, no uz goleme razlike među pojedinim općinama. Naime, općine su u pravilu upisale iznose od nekoliko stotina do nekoliko tisuća kruna, no iznimku su činile općine Vrbica s 21.300, Viškovci s 34.900 te Semeljci s čak 105.250 upisanih kruna.⁸³ Posljednja golemu svotu upućuje na zaključak o imučnosti semeljačke općine, no moguće je također da su čelni ljudi općine pretpostavljali da će rat doista kratko trajati te da su u zajam uložili sva raspoloživa sredstva. U prilog potonjoj tezi govori i činjenica da općina Semeljci, prema dostupnim podacima, nije ništa uplatila za preostalih sedam zajmova.

Upisivanje ratnoga zajma nije se očekivalo samo od općinskih poglavarstava već i pojedinačno od svih javnih službenika, a to se može potkrijepiti sljedećim primjerom na razini Đakova: kod đakovačkoga poreznog ureda prvi su ratni zajam upisala tri mjesna činovnika, i to kotarski upravitelj Mile Kramarić 500, kotarski inženjer Radoslav (Rudolf) Franjetić 350, te kotarski nadcestar Janko Krpić 100 kruna. Sva trojica su upisane svote imali uplatiti kroz dvanaest mjesečnih obroka.⁸⁴

Osim gotovo novca iz vlastitih proračuna, Zemaljska vlada, ministarstva, gradovi, općine i druga tijela i ustanove, ulagale su u ratni zajam i zaklade koje su bile pod njihovom skrbi, pa i one koje su pojedinci oporučno ili prigodno namijenili u kulturne, obrazovne i karitativne svrhe.⁸⁵ Ponekad je to činjeno po vlastitu nahođenju i s najboljim mjerama, no češće se na taj način udovoljavalo napatcima nadređenih instanci. Na primjer, već u studenom 1914. godine, za prvoga ratnoga zajma, zagrebačka je vlada od poglavarstava četiriju velikih gradova tražila "neka shodno poradi, da novac bud u gotovom, bud u štedioničkim uložcima, koj je u gradskoj blagajni i u pojedinim, pod upravom grada stojećim zakladama raspoloživ, bude upotrebljen za uloženje u obveznice ratnog zajma". Gotovo identična okružnica bila je upućena i svim Županijskim oblastima, uz naputak da učine shodno kako bi i njima podređeni gradovi i općine učinili isto.⁸⁶ Pod sve većim pritiskom središnjih vlasti, gradovi i manja mjesta su

83 Trgovište Đakovo, na primjer, upisalo je tada 6050 kruna. HDA, PRZV, kut. 880, 4324-1915.

84 HDA, PRZV, kut. 880, 8490-1914.

85 U pravilu, utemeljitelji su svoje zaklade ustanovljavali "za vjekovita vremena".

86 HDA, PRZV, kut. 880, 8110-1914.

postupno sve ili veliku većinu gradskih zaklada uložili u ratne zajmove i tako ih, kako se kasnije pokazalo, obezvrijedili. Osim svjetovnih, i brojne crkvene zaklade bile su uložene u istu svrhu. Karakteristične su u tom pogledu bile i riječi Antuna Akšamovića, izrečene u okviru gore spomenutoga govora na đakovačkom “meetingu” od 10. lipnja 1917.: “[...] zadružni kreditni zavodi, općinske uprave i crkvene oblasti predati će u ovu svrhu postojeće zaklade, kaucije i vadije, koji još nijesu pretvoreni u ratni zajam!”⁸⁷

Jedan od takvih primjera, za koje raspolažemo s preciznim podacima, jest slučaj “Zaklade Hinka Brucka za nagrađivanje siromašnog i u naucima napredujućeg učenika više p. škole realnoga smjera” koja je bila vezana / namijenjena đakovačkoj Višoj pučka obospolna škola realnoga smjera. Zakladu je darivanjem 300 kruna utemeljio đakovački trgovac Hinko Bruck,⁸⁸ bila je odobrena naredbom Zemaljske vlade, odnosno njezina Odjela za bogoštovlje i nastavu od 6. rujna 1913., a njome je upravljalo poglavarstvo trgovišta Đakovo. Glavnicu od 300 kruna je trgovišno poglavarstvo uložilo u kupnju ugarskih šestpostotnih državnih obveznica ratnoga zajma od 1. studenoga 1914. broj 829.968 do 829.970, odnosno tri komada po 100 kruna. Prihod je 1918. godine iznosio 18 kruna i taj je iznos, sukladno zakladnim odredbama, bio kao nagrada isplaćen jednomu siromašnom i uspješnom učeniku.⁸⁹

Ukoliko uslijed odlaska članova na bojišta nisu obustavila svoju djelatnost, kulturna društva su se također uključivala u dobrotvorne priredbe u ratnoj pozadini, a svoja skromna novčana sredstva su također izdvajala i za ratni zajam. Na primjer, Odbor Hrvatske čitaonice u Vrpolju je na sjednici od 22. studenoga 1914. odlučio upisati 100 kruna za ratni zajam.⁹⁰

Dio raspoloživoga gotovoga novca u ratni su zajam uložile i đakovačke zemljišne zajednice.⁹¹ Raspoloživi, vrlo oskudni podatci nisu dostatni za izvlačenje ikakvih pouzdanih zaključaka, no ipak mogu biti zanimljiv pokazatelj raspoloženja i financijskih prilika pojedine zajednice. Na primjer, najveću svotu za treći ugarski zajam kod zagrebačke Hrvatske eskomptne banke upisala je zemljišna zajednica Gorjani (2300 kruna), zatim Punitovci (2000), Majar,

87 “Dan ratnoga zajma u Đakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Đakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 5.

88 Hinko (Heinrich) Bruck (1836.–1919.), trgovac.

89 Hrvatski državni arhiv Zagreb, Fond Bogoštovlje i nastava, kut. 1625.

90 Stjepan BLAŽANOVIĆ, *Hrvatska čitaonica u Vrpolju. 1893-1993*, Vrpolje 1993., 52.

91 Zemljišne zajednice bile su zajednice seljaka ovlaštenika za korištenje ispaše i šumskih užitaka na pašnjacima i šumama odijeljenima od vlastelinstava. Prema zakonu iz 1894. godine imale su status pravne osobe. Marijan HORVAT – Konstantin BASTAIĆ – Hodimir SIROTKOVIĆ, *Rječnik historije države i prava*, Zagreb 1968., 864.

Mrzović, Selci Đakovački i Vrbica upisali su po 1000, a ostale zajednice upisale su manje iznose.⁹²

Sve navedeni podatci i značajke jesu zanimljivi, no uglavnom su karakteristični i za druga mjesta koja su bila veličinom i statusom bila slična Đakovu, odnosno za druge predjele Hrvatske. Ono po čemu se Đakovo inače izdvajalo od svoje onodobne (slavonske) okolice, a po čemu je bilo karakteristično i kada je riječ o ratnom zajmu, bila je njegova biskupija. Biskupija s biskupom Ivanom Krapcem i velikim brojem drugoga svećenstva izdašno je podržala državne ratne zajmove i uplatila razmjerno velike iznose.

Za prva četiri ratna zajma đakovački biskup Ivan Krapac upisao je ukupno 800.000 kruna.⁹³ Upisane obveznice biskup Krapac je mahom namijenio u kulturne, prosvjetne, crkvene i humanitarne svrhe. U svibnju 1916., nakon što je upisao i četvrti zajam te ususret 50. godišnjice svoga svećeništva,⁹⁴ biskup je darovao ukamaćene državne blagajničke cedulje (oslobođene poreza i pristojbe te naplative od 1. lipnja 1926.) i državne rentovne obveznice (također oslobođene od poreza) u ukupnoj vrijednosti od 635.831,51 kruna. Učinio je to na sljedeći način: 1. dijecezanskim fondovima u Đakovu – 319.838,51 kruna (podijeljeno na tri jednaka dijela od 106.612,84 kruna za kongruu kapelana, za uzdržavanje seminarara te za mirovinsku zakladu biskupijskoga svećenstva), 2. za sveopću bolnicu i nemoćnicu u Đakovu – 100.000 kruna, 3. za osnutak hrvatskih škola s osobitim obzirom na područje Slavonije – 100.000 kruna, 4. po jednu stipendiju za siromašnog đaka za srednje škole i za više škole, koji mora biti zavičajnik Zagreba, Karlovca i Osijeka, svaka po 20.000, ukupno 60.000 kruna, 5. za siročad palih vojnika 13. vojnog zbora u Zagrebu 20.000 kruna, 6. za siročad palih vojnika 6. domobranskog okružja u Zagrebu – 10.000 kruna, 7. niz manjih svota raznim društvima: Domagojcima za gradnju doma 2000, društvu Mensa academica 2000, Gospodarskom društvu u Osijeku 1000, Gospodarskom društvu u Zagrebu 1000, Zanatlijskom društvu u Zagrebu 2000, Obrtnoj zadruzi u Đakovu 1000, Vojno-veteranskom društvu u Đakovu 1000, Dobrovoljno vatrogasnom društvu u Đakovu 1000, Crvenom križu u Đakovu 2000, podružnici

92 HDA, PRZV, kut. 880, 9493-1915.

93 "Za četvrti ratni zajam kod Hrvatske Zemaljske Banke d. d.", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 103, 5. V. 1916., 3.

94 Ivan Krapac (Karlovac, 19. VI. 1843.) bio je zaređen za svećenika u Zagrebu 22. srpnja 1866., te je 22. srpnja 1916. trebao proslaviti zlatnomisnički jubilej. No, preminuo je naglo od kljenuti srca, također u Zagrebu, 15. srpnja 1916., dakle sedam dana uoči godišnjice i točno mjesec dana prije proslave, zakazane za 15. kolovoza u Đakovu. Biskup je pokopan 21. srpnja u Đakovu, u katedralnoj kripti. Antun JARM, *Dijecezanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske od 1701. do 2003. godine*, Đakovo 2003., 157.; Matična knjiga umrlih Đakovo 1912.-1927., Hrvatski državni arhiv Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3381.; "† Biskup dr. Ivan Krapac", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 160, 17. VII. 1916., 1.-2.

Gospodarskoga društva u Đakovu 1000, časnim sestrama Sv. Križa u Đakovu 2000, Društvu Sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu 2000, Društvu Sv. Jeronima u Zagrebu 2000, Društvu Sv. Vida u Zagrebu 1000, Društvu umjetnosti u Zagrebu 2000, Gospojinskom društvu u Đakovu 2000, Šumarskom društvu u Zagrebu 500, Pripomoćnoj zakladi Köröskenyjevoj 500.⁹⁵

Austrougarski su se Židovi također istaknuli sudjelovanjem u upisivanju ratnoga zajma, odnosno u financiranju rata. Njihov udio u ratnom zajmu, preko poduzeća ili individualno, iznosio je 10% ukupnog iznosa.⁹⁶ Kako pokazuju u prilogu 1 navedeni podatci, ni đakovački Židovi nisu bili iznimka te se može procijeniti da je njihov udjel daleko premašivao 10% ukupnoga iznosa ratnoga zajma upisanoga u Đakovštini. Premda dostupnim podacima, najveći iznos upisao je Dane Reichsmann ml., veletrgovac i vlasnik trgovačke tvrtke Dane Reichsmann sin – 380.000, dok je veletrgovačka tvrtka Goldberger i Guttmann upisala 210.000 kruna. Bile su to jedne od najjačih đakovačkih trgovačkih tvrtki, no njihovi visoki upisi ratnoga zajma prvenstveno su rezultat činjenice da su tvrtke bili ratni dobavljači (Reichsmann), odnosno zemaljski komisionari za kupnju Žita (Goldberger i Guttmann). Članovi obitelji trgovca Vilima Münza upisali su ukupno 112.500 kruna, a pribrojimo li ostale upise đakovačkih Židova veće od 20.000 kruna (Jakob Epstein, H. Reichsmanna sinovi, Leopold Weiss, Dane Reichsmann st., Pavao Goldfinger, Josip Berger, Frida Reichsmann, Klara Epstein) dobivamo svotu od 967.900 kruna. Kad bi se tomu pribrojili i ostali, manji upisi, te upisi onih đakovštinskih Židova koji su ostali anonimni ili svoj novac povjerali drugim novčarskim ustanovama, ukupna bi svota vjerojatno bila blizu, ako ne bi i premašila milijun i pol kruna. Pored imena navedenih u popisu, uočljiv je i izostanak nekih drugih uglednih članova đakovačke Židovske zajednice (Ljudevit Kohn, Makso Bruck, rabin Lazar Roth...), no to još uvijek ne znači da oni nisu upisivali ratni zajam.

Kada je, pak, riječ o Srbima Đakova i Đakovštine i njihovu udjelu u upisivanju ratnoga zajma – a o čemu je i u prethodnom dijelu teksta bilo kratkog spomena – na temelju raspoloživih podataka može se sasvim slobodno zaključiti da su oni zaista bojkotirali (i) ovaj vid austrougarskih ratnih naprezanja. Dakako, Srbi u Đakovštini nisu bili osobito brojni niti imućni poput, primjerice, Židova, ali ipak je uočljivo da na popisu upisnika zajma ne nalazimo imena istaknutih i dobrostojećih đakovačkih Srba (Sarkanjac, Sladić, Stanišić...). Imajući u vidu da su njihove simpatije bile na strani Kraljevine Srbije, što će se naročito jasno

95 “Darovi đakovačkog biskupa dra. Krapca za dobrotvorne svrhe”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 112, 16. V. 1916., 2.

96 Raphael PATAI, *The Jews of Hungary. History, Culture, Psychology*, Detroit 1996., 459.-460. Usp. Ljiljana DOBROVŠAK, “Fragmenti iz povijesti Židova u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata (1914-1918)”, u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, ur. Željko Holjevac, Zagreb 2012., 429.

izraziti po svršetku rata, kao i njihova negativna iskustva s početka rata, kada je i Đakovo bilo zahvaćeno protusrpskom histerijom, malo je mjesta čuđenju zbog glasne šutnje đakovštinskih Srba.

Naposljetku, jedno od ključnih pitanja jest što su predstavljale svote koje je stanovništvo Đakovštine izdvajalo za ratne zajmove, odnosno koliki su u konačnici bili njihovi gubici? Kako bi se stekao barem približan dojam o stvarnoj visini tih izdataka, uputno ih je usporediti s pojedinim primanjima i Životnim troškovima iz ratnih godina, pri čemu ponovno valja imati na umu inflaciju i stalan pad vrijednosti novca. Na primjer, godišnja plaća zagrebačkoga gradonačelnika iznosila je do konca 1917. godine 12.000 kruna, a tada je bila povišena na 20.000 kruna (uz dodatne 4000 kruna na račun stanarine).⁹⁷ No, ta je plaća bila jedna od najviših u to vrijeme, a plaća učitelja kretala se tek oko 2000 kruna, dok je plaća nižih službenika pri sudovima te poštanskim i financijskim uredima iznosila 1915. godine tek 700–1000 kruna. Na primjer, dnevnicu koju je primao Franjo Szabo, pisarnički pomoćnik (perovođa) kod Kotarskog suda u Đakovu, iznosila je 1915. godine 2 kruna i 50 filira (Szabo je na toj službi zamijenio Ivana Vincea koji je 31. VIII. 1915. bio unovačen).⁹⁸ Đuro Bertok, tehnički dnevničar kod đakovačkoga Kotarskog ureda primao je 1915. godine dnevnicu u iznosu od 4 kruna i 33 filira, a Tanasija Subotić, nadglednik kanala namješten kod istog ureda, dnevnicu u iznosu od 3 kruna i 33 filira.⁹⁹

U studenom 1917. u jednom novinskom članku bile su navedene prosječne cijene muške odjeće i obuće, pa je bilo rečeno da čarape stoje najmanje 10 kruna, gaće 30, košulja 40, odijelo 700, zimski kaput 1000, šešir 40, a cipele 150.¹⁰⁰ Godišnja pretplata na osječki dnevni list *Hrvatska obrana* iznosila je 1917. godine 36 kruna,¹⁰¹ a od 1. siječnja 1918. bila je povišena na 48 kruna.¹⁰² Što se tiče osnovnih Životnih namirnica, njihove cijene su također drastično rasle, naročito kako je jačala nestašica određenih proizvoda, pa su vlasti kroz aprovizaciju i ograničenje najviših cijena tih namirnica nastojale ograničiti pretjerana i neopravdana poskupljenja. Oni koji su proizvode prodavali iznad ustanovljenih cijena bili bi strogo kažnjavani. Za ilustraciju, u gradu Osijeku su neke od najviših dopuštenih cijena početkom travnja 1916. bile sljedeće: kokošje

97 “Izbor zagrebačkog načelnika”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 263, 17. XI. 1917., 5.

98 HDA, PRZV, kut. 883, 2128-1915.

99 HDA, PRZV, kut. 883, 7088-1915. Zbog porasta Životnih troškova, činovništvu je bila od strane Vlade uplaćivana ratna pripomoć, no također je bila riječ o vrlo skromnim iznosima.

100 “Koliko stoji danas najjednostavnija oprema jednog muškarca”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 263, 17. XI. 1917., 5.

101 “Poziv na pretplatu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 295, 28. XII. 1917., 1.

102 “Našim poštovanim čitateljima!”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 119, 24. V. 1917., 3.

jaje – 10 filira, litra mlijeka – 20 filira, litra kiseloga vrhnja – 1,50 kruna, kilogram sira – 1,20 kruna, kilogram krumpira – 20 filira, kilogram luka – 60 filira, kilogram kiselog kupusa – 50 filira, kilogram pilećeg mesa – 3 do 4 krune, kilogram kokošjeg mesa – 2,50 krune.¹⁰³ Nepune dvije godine kasnije, u tjednu od 15. do 22. siječnja 1918., u istom su gradu vrijedile sljedeće najviše cijene: kokošje jaje – 48 do 50 filira, litra mlijeka – 1,20 kruna, litra kiselog vrhnja – 4 do 5 kruna, kilogram sira – 4 krune, kilogram maslaca – 20 do 24 krune, kilogram krumpira – 1,20 kruna, kilogram luka – 2,5 do 3 krune, mahune – 2 do 2,5 krune, češnjak – 4 do 5 kruna, itd.¹⁰⁴

Zaključne misli

U jesen 1918. godine Centralne sile doživjele su vojni poraz koji je za posljedicu imao i raspad Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje nove, južnoslavenske državne tvorevine na dijelu njezinih razvalina. Sva ratna (samo)uvjeravanja o sigurnosti novca uložena u ratne zajmove, za kojega jamči Monarhija sa svom svojom dugom poviješću i pravnom čvrstinom, pokazala su se tada običnim tlapnjama. Velika sredstva što su ih kraljevi podanici, a među njima i oni s prostora Đakovštine uložili u zajmove, bila su nepovratno izgubljena. Potaknut domoljubljem, prisilom ili nadom u laku zaradu, dio stanovništva se i u teškim ratnim vremenima odricao, u većini slučajeva zacijelo ne sluteći da je moguć ratni poraz, a kamoli slom i raspad državne zajednice duge osam, odnosno četiri stoljeća.

Veliki prevrat s kraja 1918. prouzročio je sveobuhvatne promjene u svim vidovima javnoga i privatnog života; srušio se jedan stari svijet, a u okvirima novonastalih državnih tvorevina više ništa nije bilo isto kao prije. Propast novca uplaćenoga u okvirima višekratnih ratnih zajmova predstavljala je manje ili više težak financijski udarac po pojedince i obitelji. I u Hrvatskoj su zabilježeni slučajevi pojedinih obitelji i(li) tvrtki koje su upisivale / uplaćivale iznimno velike svote te bile dovedene na rub ili preko ruba propasti. Primjerice, valpovačka grofovska obitelj Normann-Ehrenfels izgubila je 7 milijuna austrijskih zlatnih kruna uloženi u ratni zajam i u vrijednosne papire.¹⁰⁵ Goleme uplate dovele su gotovo do kraha i industrijsko carstvo obitelji Gutmann: ukupni

103 “Maksimalne cijene živežnih predmeta”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 80, 7. IV. 1916., 2..

104 “Sa pijace”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVII., br. 138, 19. VI. 1918., 3.

105 Hrvoje VOLNER, “Nastanak i političko-upravni odnosi u općini Belišće u razdoblju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca”, *Scrinia Slavonica*, 12/2012, 183.

iznos što su ga upisali članovi obitelji iznosio je 6 i pol milijuna kruna, čemu treba pridodati i zasebne upise pojedinih članova obitelji te druge izdatke u humanitarne svrhe, kao što je bilo utemeljenje zaklade u korist siročadi u ratu palih vojnika u iznosu od 100.000 kruna.¹⁰⁶

U Đakovštini nije bilo toliko snažne industrije niti toliko imućnoga plemstva, no nedvojbeno je da su se pozivima na upis ratnih zajmova mnogi, od Biskupije naniže, doista bili odazvali sukladno svojim stvarnim mogućnostima te da su (i) stoga požalili silazak Monarhije s povijesne pozornice i još dugo vremena osjećali novčani gubitak koji ih je zadesio. Vremena za Žaljenje ipak nije bilo mnogo, jer Prvi je svjetski rat odnio i mnogo toga vrednijeg od novca, a vlasti Države Slovenaca, Hrvata i Srba su odmah po svom ustanovljenju pozvale stanovništvo da se žrtvuje za novu državu i uplaćuje tzv. Narodni porez.¹⁰⁷

Prilog 1

Pojedinačni upisi ratnoga zajma u Đakovštini

Ime i prezime / naziv ustanove	Mjesto	Zanimanje / status	Ukupna upisana svota (u krunama)	Pojedine upisane svote ¹⁰⁸
Biskup Ivan Krapac	Đakovo	biskup	800.000	100.000 (I.; HZB), 100.000 (III.), 213.000 (IV.; HZB)
Đakovačka biskupija			500.000	100.000 (VI.)
Stolni kaptol bosansko-đakovački	Đakovo		458.000	42.000 (I.; HZB), 50.000 (III.), 100.000 (V.), 50.000 (VII.)
Dane Reichsmann ml.	Đakovo	veletrgovac i posjednik tt. D. Reichsmanna sin	380.000	110.000 (II.; PKBPO), 50.000 (III.; ARZ), 50.000 (IV.), 30.000 (VII.)

106 "Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 102, 4. V. 1916., 4.; "Šesti ratni zajam!", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 119, 24. V. 1917., 3.; "Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 274, 30. XI. 1917., 3.; "Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVII., br. 144, 26. VI. 1918., 3.

107 Provladin je tisak, dakako, naglašavao da se taj (nepovratni) Narodni porez ni po čemu ne može uspoređivati s austrougarskim ratnim zajmom: "Ratni zajam bivše a.-u. monarhije bio je zajam ropstva [spac. *Glas slobode*]. Narodni porez jest dar slobodi [spac. *Glas slobode*]." "Narodni porez", *Glas slobode* (Đakovo), god. I., br. 3, 24. XI. 1918., 4.

108 Fragmentarnost izvora omogućava tek djelomičnu rekonstrukciju pojedinačnih uplata. U zagradi pored upisane svote naveden je redni broj zajma te ponegdje i kratica naziva bankovne ustanove kod koje je dotična pojedinačna svota upisana te vrsta zajma. Ukoliko nema oznake ustanove i oznake zajma, posrijedi je ugarski ratni zajam upisan kod đakovačke poslovnice Prve hrvatske štedionice (što je najčešće i bio slučaj). Kratica ARZ označava da je posrijedi austrijski ratni zajam, dok su druga upisna mjesta označena sljedećim kriticama: HZB – Hrvatska zemaljska banka Osijek, PKBPO – Peštanska komercijalna banka Podružnica Osijek, HEB – Hrvatska eskomptna banka, HEBPO – Hrvatska eskomptna banka Podružnica Osijek, PUĐ – Porezni ured Đakovo.

Goldberger i Guttman	Đakovo	veletrgovci	210.000	70.000 (III.; HZB), 25.000 (III.), 25.000 (V.; ARZ), 23.000 (VI.), 15.000 (VI.; ARZ), 17.000 (VI.), 10.000 (VII.; HEBPO)
Općinsko poglavarstvo Semeljci	Semeljci		105.250	105.250 (II.)
Skupni upis po Antunu Mitroviću ¹⁰⁹	Đakovo		102.000	81.000 (VI.), 21.000 (VI.)
Skupni upisi po Miši Sommeru ¹¹⁰	Đakovo		96.350	70.350 (VI.), 26.000 (VI.)
N. N.	Đakovo		92.000	10.000 (VI.)
Mayer Frank	Đakovo	posjednik	82.000	10.000 (III.), 5000 (V.), 26.500 (V.)
Biskupijsko vlastelinstvo	Đakovo		75.000	25.000 (VI.)
Ivan Dama	Đakovo	posjednik	70.000	40.000 (VI.)
Općinsko poglavarstvo trgovišta Đakovo	Đakovo		62.850	6050 (II.), 7000 (III.), 2600 (III.), 23.000 (III.), 1000 (IV.), 23.200 (V.)
Pavao Stubbe	Đakovo		62.000	6000 (III.), 5000 (V.; ARZ), 25.000 (VI.), 20.000 (VII.)
Općinsko poglavarstvo Vrbica	Vrbica		59.900	21.300 (II.), 21.600 (III.), 11.000 (IV.; HZB)
Skupni upis po Mati Brkiću i Fabi Ratkoviću ¹¹¹	Semeljci		55.000	36.500 (VI.), 18.500 (VI.)
Math. Illich	Đakovo		51.000	10.000 (V.), 10.000 (V.; ARZ), 5000 (VI.), 5000 (VI.)
Skupni upisi po Miji Joziću ¹¹²	Gorjani		45.300	18.500 (VI.), 26.800 (VI.)
Mirovinsko društvo činovništva biskupijske nadarbine Đakovo	Đakovo		40.500	20.500 (I.; HZB), 20.000 (III.)
Mldb. Berta Münz	Đakovo		36.000	10.000 (VI.)
Josip Hager	Đakovo	posjednik i trgovac	35.000	10.000 (III.), 5000 (IV.), 10.000 (VI.)

109 Skupni upis većega broja upisnika nastojanjem đakovačkoga kotarskog predstojnika Antuna Mitrovića. "VI. Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 4.; "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

110 Skupni upis većega broja upisnika nastojanjem đakovačkoga općinskog bilježnika Miše Sommera. "VI. Ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 4.; "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

111 Skupni upis većega broja upisnika iz Semeljaca nastojanjem općinskoga bilježnika Mate Brkića i općinskoga bilježnika Fabe Ratkovića. "VI. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 140, 20. VI. 1917., 3.; "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

112 Skupni upis većega broja upisnika iz Gorjana nastojanjem općinskoga bilježnika Mije Jozića. "VI. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 140, 20. VI. 1917., 3.; "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

Filip Graff	Đakovo		35.000	20.000 (IV.; ARZ)
Općinsko poglavarstvo Viškovci	Viškovci		34.900	34.900 (II.)
Elizabeta Dama	Đakovo		30.000	30.000 (VII.)
Jakob Epstein	Đakovo		30.000	8000 (VI.)
H. Reichsmanna sinovi	Đakovo		28.000	28.000 (VII.; HEBPO)
B. M.	Đakovo		26.500	25.500 (V.)
Vilim Münz	Đakovo		26.000	5000 (VI.), 10.000 (VII.; HEBPO)
Mldb. Elza Münz	Đakovo		25.200	12.500 (VI.)
Mldb. Marta Münz	Đakovo		25.200	12.500 (VI.)
Leopold Weiss (Weisz)	Đakovo		25.000	4000 (III.), 3000 (VI.)
Dane Reichsmann st. ¹¹³	Đakovo	vlasnik tt. H. Reichsmanna sinovi	25.000	5000 (III.), 20.000 (VI.)
Štedna i pripomoćna zadruga Tomašanci	Tomašanci		24.500	6500 (IV.), 3500 (V.), 10.000 (VI.), 3000 (VII.)
N. N.	Đakovo		24.500	14.000 (III.)
Ivan (Istvan) Horvat	Strossmay erovac, Đakovo		23.000	10.000 (VI.), 13.000 (VII.)
Pavao Goldfinger ¹¹⁴	Đakovo		23.000	4500 (V.), 1500 (VI.), 2000 (VI.), 15.000 (VI.)
Mara i Tatjana Sedmak	Đakovo		22.800	22.800 (VII.)
Josip Berger	Đakovo	trgovac	22.200	400 (III.), 2000 (IV.), 5000 (VI.), 5000 (VI.), 5000 (VII.)
N. N.	Đakovo		22.000	2000 (VI.)
Skupni upis ¹¹⁵	Bračevci		20.400	20.400 (VI.)
Frida Reichsmann	Đakovo		20.000	15.000 (VI.)
Marko Miladinović	Koritna		20.000	20.000 (VI.)
Klara Epstein	Đakovo		20.000	20.000 (III.)
Dr. Anđelko Voršak	Đakovo	posvećeni biskup	20.000	5000 (III.), 5000 (V.; ARZ), 5000 (VI.)
Mijo Jozić	Gorjani	općinski bilježnik	20.000	7000 (IV.), 5000 (V.), 8000 (VII.)
Ferdo Duhonj	Gorjani	župnik	18.000	3000 (III.), 2000 (IV.), 7000 (V.), 1000 (VI.), 3000 (VIII.)

113 U izvješću o upisu šestoga ratnog zajma kao mjesto boravišta navedeno mu je (okupirano) Valjevo. Moguće je da je ondje privremeno boravio iz poslovnih razloga. "VI. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 131, 9. VI. 1917., 4.

114 U jednomu izvješću ("VI. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 131, 9. VI. 1917., 4.) mu je kao mjesto boravišta navedena Rijeka, no očito je posrijedi ista osoba.

115 Skupni upis većega broja upisnika iz Bračevaca, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

Antun Šestak	Đakovo		17.000	9000 (V.)
Pogrebno društvo Đakovo	Đakovo		16.000	1000 (III.), 1000 (III.), 1000 (VI.)
Marijan pl. Heržić	Đakovo		16.000	1000 (III.), 5000 (III.), 10.000 (VII.)
Eva Hanka	Đakovo		16.000	4000 (V.), 2000 (VI.), 10.000 (VII.)
Jenny (Jeny) Elias	Đakovo		15.000	8300 (III.), 1050 (III.); 5000 (V.)
Terezija Jaić	Đakovo		15.000	9500 (VI.)
Skupni upis ¹¹⁶	Vrpolje		13.700	13.700 (VI.)
Mavro Wamoscher	Đakovo		13.000	5000 (VI.)
B. M.	Đakovo		12.700	12.700 (V.)
Općinsko poglavarstvo Trnava	Trnava		12.500	5250 (II.), 6700 (III.)
E. M.	Đakovo		12.500	12 500 (V.)
Skupni upis ¹¹⁷	Krndija		12.450	12.450 (VI.)
Skupni upis ¹¹⁸	Vrbica		12.400	12.400 (VI.)
Skupni upis ¹¹⁹	Piškorevci		12.100	12.100 (VI.)
Dr. Antun Švarcmajer	Đakovo	odvjetnik	12.000	2000 (IV.), 3000 (V.), 2000 (VI.)
Franjo Jakševac	Đakovo	posjednik	12.000	2000 (III.), 6000 (VI.)
Jakob Friedrich	Satnica	ratar	12.000	2000 (III.), 1000 (IV.), 5000 (VI.), 2000 (VII.)
Ivan (Ivo) Lukačević	Trnava		12.000	2000 (III.), 6000 (V.), 4000 (VI.)
Skupni upis ¹²⁰	Drenje		12.000	12.000 (VI.)
Josip Wohalsky (Vohalsky)	Đakovo	trgovac	12.000	2000 (III.), 2000 (IV.)
Franjo Šmidt (Schmidt)	Đakovo	ratar	11.000	2000 (III.), 5000 (VII.)
Stefan Mack	Satnica Đakovačka		11.000	11.000 (VII.)
Dragutin Hager ¹²¹	Đakovo		11.000	1500 (IV.), 1000 (VI.), 5000 (VII.)
V. M.	Đakovo	posjednik	11.000	10.000 (III.)

116 Skupni upis većega broja upisnika iz Vrpolja, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

117 Skupni upis većega broja upisnika iz Krndije, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

118 Skupni upis većega broja upisnika iz Vrbice, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

119 Skupni upis većega broja upisnika iz Piškorevaca, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

120 Skupni upis većega broja upisnika iz Drenja, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

121 U jednomu izvješću ("Ža četvrti ratni zajam kod Hrvatske Zemaljske Banke d. d.", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 103, 5. V. 1916., 3.) naveden je kao Dragutin Heger, bez oznake prebivališta, no zaključujem da je posrijedi đakovački trgovac Dragutin Hager.

Betty Čefuta	Đakovo		10.500	5000 (III.; ARZ), 5000 (III.)
Skupni upis ¹²²	Punitovci		10.100	10.100 (VI.)
D. M.	Đakovo	trgovac	10.000	8000 (III.)
Ivan Čefuta	Đakovo	vlastelinski ravnatelj	10.000	10.000 (III.)
Johann Raumberger	Đakovo		10.000	10.000 (VI.)
Podružnica Crvenoga križa, po Stjepanu Turkoviću	Đakovo		10.000	10.000 (VI.)
Supruga Ljudevita (Ludwiga) Kohna	Đakovo		10.000	10.000 (V.; HZB)
Martin Korajac	Koritna		10.000	10.000 (VI.)
Aleksander (Šandor) Bellian	Đakovo		10.000	5000 (V.), 5000 (VII.)
M. J.	Đakovo	posjednik	10.000	6000 (III.)
Samostan sestara Sv. Križa	Đakovo		10.000	6000 (III.), 5700 (VI.)
Mr. Ph. Hugo Fuchs	Đakovo	ljekarnik	10.000	10.000 (III.)
Valentin Rack	Mrzović		10.000	9000 (V.), 1000 (VI.)
Heinrich (Hinko) Brandt	Đakovo		10.000	10.000 (VI.)
Dr. N. N.	Đakovo		10.000	5800 (III.)
Josef i Ana Šmidt (Schmidt)	Đakovo		10.000	1000 (IV.), 8000 (VII.)
Zaklada ubožšta Đakovo	Đakovo		9650	9650 (VII.)
J. K.	Đakovo		9200	1000 (VI.)
Obrtno (zanatlijsko) pripomoćno društvo	Đakovo		9000	500 (III.), 1000 (IV.), 2000 (VI.)
Katarina Thiel	Mrzović		9000	9000 (V.)
Adam Wamoscher	Bračevci		9000	2000 (V.), 1000 (VI.), 6000 (VII.)
Mato Fišer	Đakovo	kaptolski bilježnik	9000	5000 (V.), 2000 (VI.), 3000 (VII.)
Martin Wirth	Satnica Đakovačka	ratar	9000	1000 (III.), 1000 (VI.), 1000 (VI.), 3000 (VII.)
Bernhard Kerpner	Đakovo		8800	2000 (VI.), 4000 (VI.)
Stjepan Barlović	Đakovo	načelnik	8700	2400 (III.), 2600 (IV.), 1100 (V.), 2600 (VII.)
Općinsko poglavarstvo Drenje	Drenje		8650	4800 (II.), 1050 (III.), 900 (V.), 1900 (V.)
Župni ured Punitovci (po Župniku Stjepanu Bunjiku)	Punitovci		8000	8000 (V.; HZB)

122 Skupni upis većega broja upisnika iz Punitovaca, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

Skupni upis po Josipu Crepiću ¹²³	Vrbica		8000	8000 (VI.; HZB)
Ana Šestak	Đakovo	posjednica	8000	8000 (III.)
Valentin Sikinger	Breznica Đakovačka		8000	2000 (VI.), 6000 (VII.)
Ivan Seifert	Gorjani		8000	8000 (VII.)
Ljudevit Teufel	Đakovo		8000	8000 (VII.)
Skupni upis ¹²⁴	Levanjska Varoš		7100	7100 (VI.)
Mato Glavačević	Strizivojna	ratar	7000	2000 (V.), 4000 (VI.)
Mijat Senc	Đakovo	kanonik	7000	3500 (V.)
Marija Heiling	Gašinci		7000	4000 (V.)
Edo Brodt	Đakovo		7000	2000 (VI.)
Franjo Ries	Gorjani		7000	7000 (VI.)
Dr. Miroslav Weiss	Đakovo	liječnik	7000	4000 (III.), 1000 (IV.); ARZ), 2000 (VI.)
Marija Wittner	Đakovo	posjednica	6000	6000 (VI.)
Ana Toth	Đakovo		6000	6000 (VI.)
Franjo Kvintus	Gorjani		6000	4000 (VI.)
Mato Lukačević	Trnava		6000	3400 (VI.), 2000 (VII.)
Jula Altseimer	Đakovo		6000	6000 (VII.)
Hinko Bruck	Đakovo		6000	1000 (II.; HZB), 5000 (VI.)
Adam Buschbacher	Kešinci		6000	1000 (VI.)
Adam Buschbacher	Semeljci	posjednik	6000	6000 (III.)
Ivan Schulz	Đurdanci		6000	6000 (VII.)
Kristijan Leicht	Gorjani		6000	6000 (VI.)
Adolf Gerstner	Đakovo		6000	6000 (VI.)
Ana Mahler	Đakovo	posjednica	6000	5000 (IV.)
Petar Seidl	Satnica Đakovačka		5500	2500 (VI.), 1000 (VII.), 2000 (VII.)
Skupni upis ¹²⁵	Trnava		5300	5300 (VI.)
Alexander (Aleksandar) Arnold	Đakovo		5000	1400 (III.), 1000 (VII.)
Dragutin i Josefina Böhm	Đakovo		5000	5000 (VI.)
Ladislav Hager	Đakovo	trgovac	5000	3000 (III.)
N. N.	Đakovo	trgovac	5000	5000 (III.)

123 Općinski bilježnik u Vrbici Josip Aurel Crepić, poznati hrvatski književnik (Trnjeni, 1890. – Đakovo, 1940.), uplatio je 8000 kruna u ime skupine mještana. "VI. ratni zajam", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 126, 2. VI. 1917., 5.

124 Skupni upis većega broja upisnika iz Levanjske Varoši, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

125 Skupni upis većega broja upisnika iz Trnave, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

M. L.	Đakovo		5000	5000 (III.)
Emilije Milivojević	Trnava		5000	5000 (III.)
Paula Vincens	Trnava		5000	5000 (III.)
Franz Krewinger	Satnica Đakovačka		5000	5000 (VII.)
Marko O. pl. Štriga	Đakovo		5000	5000 (III.)
Ivan Golubičić	Semeljci	Župnik	5000	5000 (VI.)
Dr. A. S. ¹²⁶	Đakovo	posjednik	5000	4500 (III.)
Matija Gauder	Čajkovci		5000	5000 (VI.)
Kata Fratrić	Đakovo		5000	5000 (V.)
Hinko Kiš	Budim- pešta ¹²⁷		5000	5000 (VI.)
Hinko Mavrović	Đakovo		5000	5000 (VI.)
Franjo Milković	Đakovo		5000	5000 (VI.)
Miloš Lasić	Đakovo		5000	5000 (VI.)
Makso Schwarz	Đakovo		5000	5000 (VII.; HZB)
Pavao Mores			5000	1000 (VI.), 4000 (VII.)
Terezija Binder	Đakovo		5000	5000 (VI.)
Pavo Tomesić	Đakovo		5000	3000 (VI.)
Andrija Pavlić	Đakovo	c. kr. bojnič (major)	5000	4000 (III.), 1000 (IV.; ARZ)
Ana Bogdanović	Vrpolje	posjednica	4500	2500 (IV.)
Zadruga Mato Vuković	Budrovci		4400	4400 (V.)
Antun Pliverić	Đakovo	umirovljeni kancelist	4200	1200 (III.), 1000 (IV.), 1000 (V.), 1000 (VI.)
Stjepan Kellek	Đakovo	kanonik	4200	1000 (IV.)
Skupni upis ¹²⁸	Strizivojna		4200	4200 (VI.)
Stjepan (Štefan) Urich	Đakovo		4000	2000 (VI.), 2000 (VII.)
Ivan Crnić	Piškorevci	Župnik	4000	2000 (IV.), 1000 (VI.)
I. J.			4000	4000 (VII.)
Josip Kokoš	Đakovo		4000	4000 (VI.)
Stjepan Teufel	Đakovo		4000	4000 (III.)
Franz Scheiber	Gorjani		4000	4000 (VI.)
Jozo Grgačević	Potnjani		4000	4000 (VI.)
Franjo i Stana Franjković	Drenje		4000	4000 (VI.)
Rosa Klaus	Gorjani		4000	4000 (VI.)
Katarina Klein	Tomašanci		4000	2000 (V.)

126 Vjerojatno odvjetnik dr. Antun Švarcmajer, a manje je izgledno da je posrijedi svećenik dr. Andrija Spiletak.

127 V. bilješku 80.

128 Skupni upis većega broja upisnika iz Strizivojne, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

Ivan Kohler	Strossma- yerovac, Đakovo		4000	4000 (VI.)
Malvina Wamoscher	Đakovo		4000	4000 (III.)
Skupni upis ¹²⁹	Vuka		4000	4000 (VI.)
Jelka Mahler	Đakovo		4000	4000 (VII.)
Općinsko poglavarstvo Gorjani	Gorjani		3800	3200 (II.), 600 (III.)
Zl. S.			3650	1400 (III.)
Dr. N. N.	Đakovo		3600	1000 (III.)
S. K.	Đakovo		3600	1000 (V.)
Općinsko poglavarstvo Piškorevci	Piškorevci		3550	3550 (II.)
Vladimir i Veljko Reichsmann	Đakovo		3500	3500 (III.)
Peter Hausz	Đakovo		3500	1500 (VI.)
Općinsko poglavarstvo Vrpolje	Vrpolje		3200	3200 (II.)
Ivan Talavanić	Semeljci		3100	3100 (VI.)
Josip Nadler	Kešinci		3000	3000 (VI.)
Antun Leicht	Tomašanci		3000	1000 (VI.), 2000 (VI.)
Franjo Heiling	Gašinci	ratar	3000	3000 (III.)
Mato Šmidt (Schmidt)	Đakovo	ratar	3000	2000 (III.)
Josip Wollner	Đakovo	trgovac	3000	3000 (III.)
Ana Begović	Beketinci		3000	3000 (V.)
J. H. Grünbaum	Đakovo		3000	3000 (VI.)
N. N.	Đakovo		3000	3000 (VII.)
Iv. C.	Piškorevci		3000	1000 (V.)
St. Lorbach	Kešinci		3000	1000 (VI.)
Miško Weiss	Kešinci		2600	1000 (VI.)
Andrija Gregić	Piškorevci	posjednik	2600	2600 (IV.)
Tobias Stader	Satnica Đakovačka		2500	2000 (VII.)
Stefan Ostheimer	Tomašanci	ratar	2500	1000 (V.), 1000 (VI.)
Vendelin Nuspl	Tomašanci		2500	2000 (VI.)
Stanislav Knežević	Strizivojna	učiteljica	2500	2500 (III.)
J. K.	Đakovo	posjednik	2500	1000 (III.)
Općinsko poglavarstvo Bračevci	Bračevci		2400	2400 (II.)
A. S.			2350	2000 (III.)

129 Skupni upis većega broja upisnika iz Vuke, vjerojatno nastojanjem predstavnika mjesnih općinskih vlasti. "Lokal-Nachrichten", *Die Drau* (Osijek), Jg. L., Nr. 136 (8842), 16. VI. 1917., 5.

Zemljišna zajednica Gorjani	Gorjani		2300	2300 (III.; HEB)
S. K.	Đakovo		2200	2000 (III.)
Z. S.	Đakovo		2200	2200 (III.)
Terezija Born	Mrzović		2200	2200 (VI.)
Filip Slišković	Dragotin		2200	2000 (VI.)
Lj. S.	Đakovo		2150	2000 (III.)
Jozo Weingärtner	Potnjani		2100	2100 (VI.)
Pavo Bošnjaković	Piškorevci		2100	2100 (VI.)
Jozo Viljetić	Satnica Đakovačka		2000	1000 (VI.), 1000 (VII.)
Blaž Šota	Ivanovci Đakovački		2000	2000 (VI.)
Paulina Hermann	Đakovo		2000	2000 (IV.)
Stjepan Hepp	Đakovo		2000	2000 (VI.)
Mijo Untereiner	Đakovo		2000	2000 (VI.)
Stipo Vragolović	Strizivojna		2000	2000 (VI.)
Josip Bogner	Đakovo		2000	2000 (VI.)
Ivan i Lisa Schmidt	Drenje		2000	2000 (VI.)
Johann Perm	Drenjski Slatinik		2000	2000 (VI.)
Paul Pfaff	Gorjani		2000	2000 (VI.)
Zanatlijsko pripomoćno društvo Đakovo	Đakovo		2000	1000 (V.)
Josip Peterschi	Tomašanci	posjednik	2000	2000 (V.)
Paromlin Rosa	Vrpolje		2000	2000 (VI.)
Elza Kerschner	Đakovo		2000	2000 (VI.)
Terezija Kerschner	Đakovo		2000	1000 (VI.)
Stjepan Turković	Đakovo	poreznik	2000	2000 (III.)
Mr. Ph. Miro Weiss		c. kr. poručnik	2000	2000 (VI.; ARZ)
Josip Herman	Krndija		2000	2000 (VI.)
Josef Zimprich	Đakovo		2000	2000 (VII.)
Antun Wink	Semeljci		2000	2000 (VII.)
Matija Urich	Mrzović		2000	2000 (VI.)
Josip Bergenstock	Gorjani		2000	2000 (VI.)
Josip (Josef) Brandt	Đakovo		2000	1000 (VI.), 2000 (VII.)
Martin Jong	Đakovo		2000	1000 (VI.)
Josip König	Gorjani		2000	2000 (VI.)
Šimo Loschitz (Lošić)	Đakovo		2000	2000 (VI.)
Pavo Hajduković	Potnjani		2000	2000 (VI.)
Ivo Antunović ml.	Potnjani		2000	2000 (VI.)
Josip Weiss	Budrovci	trgovac	2000	2000 (IV., ARZ)
Ladislav Filipec	Đakovo	obrtnik	2000	1500 (III.)

Đuro Bognar	Ivanovci Đakovački		2000	2000 (V.)
Heinrich Lorenz	Gorjani		2000	1000 (V.)
udovica Jakoba Kaisera	Selci Đakovački		2000	2000 (IV.)
Filip i Eva Glavačević	Strizivojna	ratari	2000	2000 (IV.)
Dr. Matija Belić	Đakovo	odvjetnik	2000	2000 (VI.)
Anka Rudolf	Trnava		2000	1000 (VI.)
Stipa Nikolić, svega	Strizivojna	ratar	2000	1000 (IV.), 1000 (V.)
Janja Adrić	Novi Perkovci		2000	2000 (VI.)
Wilhelm (Vilim) Haas	Tomašanci		2000	1000 (V.), 1000 (VI.)
Antun Nuspl	Tomašanci		2000	2000 (V.)
Antun Wenturi	Satnica Đakovačka	ratar	2000	2000 (III.)
Zemljišna zajednica Punitovci	Punitovci		2000	2000 (III.; HEB)
Ivan Potz	Ivanovci Đakovački		2000	2000 (V.)
Mijo Novaković	Đakovo		2000	2000 (VI.)
Zemljišna zajednica Mrzović	Mrzović		2000	2000 (III.; HEB)
Mldb. Fr. i A. Dančo	Satnica Đakovačka		1800	1800 (VI.)
Dr. Gustav Krausz	Đakovo	općinski liječnik	1750	1000 (III.)
Dr. F. H. ¹³⁰	Đakovo		1700	700 (III.)
Marijan Gregić	Piškorevci		1700	1700 (VI.)
Anka Vujčić	Budrovci		1600	1600 (V.)
Eva Milla	Tomašanci		1600	1600 (VII.)
Antun Buschbacher	Kešinci		1600	1600 (III.)
Dragila Sorela Angelus	Satnica Đakovačka		1600	1600 (III.)
Uboška zaklada općine Vrbica	Vrbica		1550	1550 (VI.)
Fabijan, Stana i Kata Andrić ¹³¹	Novi Perkovci	ratari	1500	1500 (IV.)
Andro Josefčak	Jurjevac		1500	1000 (VI.)
Ivo Knežević	Vrpolje		1500	1500 (VI.)
Gospojinsko društvo Đakovo	Đakovo		1500	1000 (VI.)
J. i R. Hafner	Đakovo		1500	500 (III.)

130 Vjerojatno dr. Franjo Higy Mandić.

131 Pretpostavljam da je u novinskom izvješću možda netočno navedeno prezime i da bi trebalo stajati Adrić.

Općinsko poglavarstvo Levanjska Varoš	Levanjska Varoš		1500	1500 (III.)
Katarina Dornstätter	Satnica Đakovačka		1500	1000 (VII.)
Stefan Nebenführ	Satnica Đakovačka		1500	1000 (VII.)
Josip Janski	Đakovo		1500	1000 (IV.)
Marija Gašpić	Strizivojna		1400	1400 (IV.)
Ivka Konrant	Đakovo		1400	1400 (III.)
M. Matijević	Punitovci		1400	1400 (IV.)
Jakob Kaiser	Selci Đakovački	ratar	1400	1400 (III.)
Sebastijan Kner	Gorjani		1400	1400 (VI.)
Matija Pavić	Đakovo	kanonik	1300	1100 (III.)
Anto Ilić	Budrovci		1200	1200 (V.)
Eva Geiser	Selci Đakovački	posjednica	1200	1200 (III.)
Johan Klemm	Selci Đakovački	ratar	1200	1200 (III.)
Stjepan Barlović ml.	Đakovo	c. kr. natporučnik	1100	1100 (III.)
Terezija Untereiner	Đakovo		1100	1100 (VI.)
Šimo Gregić	Piškorevci		1050	1050 (VI.)
Mato Brkić	Semeljci		1000	1000 (VII.)
Matilda Posavčević	Trnava		1000	1000 (VI.)
Ivo Antunović	Potnjani		1000	1000 (VI.)
Kazimir Hajduković	Potnjani		1000	1000 (VI.)
Stipo Horvat	Paljevina		1000	1000 (VI.)
Ivan Novak	Potnjani		1000	1000 (VI.)
Stefan Mechyrek	Bučje		1000	1000 (VI.)
Jozo Jahor	Potnjani		1000	1000 (VI.)
Josef Brandt	Kešinci		1000	1000 (VII.)
Šandor Koprinski	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Antun Cvrković	Drenje	kapelan	1000	1000 (III.)
Ella Fuchs	Đakovo		1000	1000 (III.)
Josip Friedrich	Satnica Đakovačka		1000	1000 (VII.)
Franjo Lay	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Mijo Rack	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Dr. A. Ž	Đakovo		1000	500 (III.)
I. Sternberg	Semeljci		1000	1000 (VI.)
Mijo Halasz	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Josip Rettig	Drenje		1000	1000 (VI.)
Petar Schein	Gorjani		1000	1000 (VI.)

Antun Eder	Tomašanci		1000	1000 (VI.)
Antun Akšamović	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Stjepan Kin	Vrpolje		1000	1000 (VI.)
Josip Faller	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Općinsko poglavarstvo Budrovci	Budrovci		1000	1000 (II.)
Martin Pfeiffer	Satnica Đakovačka		1000	1000 (VI.)
Lujo Frank	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Ana i Matilda Mauritz	Ivanovci Đakovački		1000	1000 (V.)
Antun Stader (Štader)	Majar		1000	1000 (V.)
Mišo Kiralj	Ivanovci		1000	1000 (VI.)
Lavoslav (Leopold) Šipps	Đakovo	posjednik	1000	1000 (III.)
Katarina Haus (Hausz)	Đakovo		1000	1000 (III.)
Nikola Altseimer	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Karla Puck	Semeljci		1000	1000 (VI.)
Stefan Gertner	Semeljci		1000	1000 (VI.)
Marko Bošnjaković	Mrzović		1000	1000 (VI.)
Adam Rack	Mrzović		1000	1000 (VI.)
Franjo Urich	Mrzović		1000	1000 (VI.)
Bartol Husar	Vrbica		1000	1000 (VI.)
Karl Till	Mrzović		1000	1000 (VI.)
Antun Till	Mrzović		1000	1000 (VI.)
Mijo Koch	Vuka		1000	1000 (VI.)
Jakob Mađarević	Satnica Đakovačka		1000	1000 (VI.)
Julius Fischer	Levanjska Varoš		1000	1000 (VI.)
Fabijan Stader	Satnica Đakovačka		1000	1000 (VII.)
Jakob Rippsan	Kešinci		1000	1000 (VI.)
Antun Kiefer	Kešinci		1000	1000 (VI.)
Franz Hauman	Tomašanci		1000	1000 (VI.)
Martin Glashardt	Tomašanci		1000	1000 (VI.)
Josip Holzschuh	Kešinci		1000	1000 (VI.)
Vendelin Nebenführ	Tomašanci		1000	1000 (VI.)
Gašpar Bischof	Gorjani		1000	1000 (VI.)
Anka Jakobović	Strizivojna		1000	1000 (VI.)
Terezija Stolar	Krndija		1000	1000 (VI.)
Franjo Pok	Krndija		1000	1000 (VI.)
Dragan Lukinac	Semeljci	kapelan	1000	1000 (III.)

Wendelin Friedrich	Satnica Đakovačka		1000	1000 (VI.)
Petar Birtić	Gorjani		1000	1000 (VI.)
Đuro Teufel	Đakovo		1000	1000 (III.)
Jakob Kaiser	Krndija		1000	1000 (VI.)
Blaž Andrić	Strizivojna	ratar	1000	1000 (III.)
Andrija i Eva Glavačević	Strizivojna	ratari	1000	1000 (III.)
Karolina Ivatić	Đakovo		1000	1000 (IV.)
Ivan Herman	Krndija		1000	1000 (VI.)
Suzana Kokavec	Čajkovci		1000	1000 (VI.)
Mijo Čaklović	Čajkovci		1000	1000 (VI.)
Kata Bauer	Vrpolje		1000	1000 (VI.)
Zadruga Knežević	Vrpolje		1000	1000 (VI.)
Općinsko poglavarstvo Punitovci	Punitovci		1000	1000 (II.)
Josef Beker	Čajkovci		1000	1000 (VI.)
Petar Harfman	Čajkovci		1000	1000 (VI.)
Đoko Dobrović	Vrpolje		1000	1000 (VI.)
Filip Andelić	Piškorevci		1000	1000 (VI.)
Janja i Pavo Debelić	Strizivojna		1000	1000 (VI.)
Elizabeta Okarius	Strizivojna		1000	1000 (VI.)
Elizabeta Hum	Đakovo		1000	1000 (IV.; HZB)
Josip Šipps	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Lavoslav Hoić	Đakovo	kotarski sudac	1000	1000 (III.)
Kata Zetović	Budrovci		1000	1000 (V.)
Jakob Zetović	Budrovci		1000	1000 (V.)
Vinko Bošnjaković	Piškorevci	ratar	1000	1000 (IV.)
Tomo i Barbara Rack	Đakovo	posjednici	1000	1000 (IV.)
Lorenz Heinrich	Đakovo	posjednik	1000	1000 (IV.)
Stjepan Gerard	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Antun Pavić	Đakovo		1000	1000 (VI.)
Josip Steinfeld	Đakovo	posjednik	1000	1000 (IV.)
Elisabeth Hum	Đakovo		1000	1000 (IV.)
Chewra Kadischa	Đakovo		1000	1000 (VII.)
Marija Buč	Đakovo		1000	1000 (VII.)
Josip Šmidt (Schmidt)	Đakovo	četkar	1000	1000 (III.)
Pavao Degmečić	Strizivojna	ratar	1000	1000 (III.)
Josef Pišl	Đakovo	krojač	1000	1000 (IV.)
Josef Karger	Đakovo		1000	1000 (IV., ARZ)
Zemljišna zajednica Majar	Majar		1000	1000 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Selci Đakovački	Selci Đakovački		1000	1000 (III.; HEB)

Zemljišna zajednica Vrbica	Vrbica		1000	1000 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Koritna	Koritna		900	900 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Breznica Đakovačka	Breznica Đakovačka		800	800 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Ivanovci Đakovački	Ivanovci Đakovački		700	700 (III.; HEB)
Općinsko poglavarstvo Selci Đakovački			600	600 (II.)
Općinsko poglavarstvo Vuka			600	600 (II.)
Zemljišna zajednica Đakovo			600	600 (III.; HEB)
Mile Kramarić	Đakovo	kotarski upravitelj	500	500 (I.; PUĐ)
Skupni upis đaka više pučke škole po F. Higy Mandiću	Đakovo		500	500 (VI.)
Zemljišna zajednica Drenjski Slatinik	Drenjski Slatinik		500	500 (III.; HEB)
Općinsko poglavarstvo Strizivojna	Strizivojna		500	500 (II.)
Zemljišna zajednica Semeljci	Semeljci		400	400 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Široko Polje	Široko Polje		400	400 (III.; HEB)
Radoslav (Rudolf) Franjetić	Đakovo	kotarski inženjer	350	350 (I.; PUĐ)
Zemljišna zajednica Drenje			200	200 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Kešinci	Kešinci		200	200 (III.; HEB)
Hrvatska čitaonica Vrpolje	Vrpolje		100	100 (I.)
Janko Krpić	Đakovo	kotarski nadcestar	100	100 (I.; PUĐ)
Mavro Goldberger	Đakovo	đak	100	100 (V.)
Zemljišna zajednica Novi Perkovci	Novi Perkovci		100	100 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Kondrić	Kondrić		100	100 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Piškorevci	Piškorevci		100	100 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Podgorje	Podgorje		100	100 (III.; HEB)
Zemljišna zajednica Trnava	Trnava		100	100 (III.; HEB)

Zemljišna zajednica Bračevci	Bračevci		100	100 (III.; HEB)
Ljubica Münz	Đakovo	đak	100	100 (V.)
Fritz Wollner	Đakovo	đak	50	50 (V.)
Helena Spitzer	Đakovo	đak	50	50 (V.)
Ukupno			5,281.450	

Izvori¹³²: *NN*, br. 310, 23. XI. 1914.; *HO*, br. 284, 28. XI. 1914.; HDA, PRZV, kut. 880, 8490-1914.; HDA, PRZV, kut. 880, 4324-1915.; HDA, PRZV, kut. 880, 9493-1915.; *HO*, br. 123, 27. V. 1915.; *HO*, br. 132, 5. VI. 1915.; *HO*, br. 250, 22. X. 1915.; *HO*, br. 256, 29. X. 1915.; *HO*, br. 257, 30. X. 1915.; *HO*, br. 260, 4. XI. 1915.; *HO*, br. 271, 17. XI. 1915.; *HO*, br. 274, 20. XI. 1915.; *Die Drau*, br. 104 (8509), 5. V. 1916.; *HO*, br. 103, 5. V. 1916.; *HO*, br. 104, 6. V. 1916.; *Die Drau*, br. 105 (8510), 6. V. 1916.; *HO*, br. 127, 3. VI. 1916.; *HO*, br. 278, 5. XII. 1916.; *HO*, br. 283, 12. XII. 1916.; *HO*, br. 289, 19. XII. 1916.; *HO*, br. 295, 28. XII. 1916.; *HO*, br. 3, 4. I. 1917.; *HO*, br. 115, 19. V. 1917.; *HO*, br. 120, 25. V. 1917.; *HO*, br. 122, 29. V. 1917.; *HO*, br. 123, 30. V. 1917.; *HO*, br. 131, 9. VI. 1917.; *Die Drau*, br. 131 (8537), 11. VI. 1917.; *Die Drau*, br. 136 (8842), 16. VI. 1917.; *HO*, br. 140, 20. VI. 1917.; *HO*, br. 273, 29. XI. 1917.; *Die Drau*, br. 276 (8955), 3. XII. 1917.; *Die Drau*, br. 277 (8956), 4. XII. 1917.; *HO*, br. 278, 5. XII. 1917.; *HO*, br. 279, 6. XII. 1917.; *HO*, br. 282, 11. XII. 1917.; *HO*, br. 286, 15. XII. 1917.; *HO*, br. 296, 29. XII. 1917.; Stjepan BLAŽANOVIĆ, *Hrvatska čitaonica u Vrpolju. 1893-1993, Vrpolje 1993.*, 52.

Prilog 2

Okružnica velikoga župana Virovitičke županije baruna Ivana Adamovića, svibanj 1917.

U svrhu, da se velika važnost šestog ratnog zajma u javnosti što više upozna te da se u širokim slojevima općinstva pobudi što žljve zanimanje za taj zajam valja odmah shodno udesiti, da se u sjedištima kod kotarskih oblasti upriliče kazališne odnosno druge zgodne svečanosti, predstave, dotično koncerat šetališni i slično, pa da se tom prigodom i sa zvanične strane prikladnim govorom što krepče predoči važnost uspjeha ratnog zajma uopće, a u posebnom govoru da se predoče prednosti ratnoga zajma sa financijskog gledišta.

Govor opće naravi o zajmu neka po mogućnosti drži u sjedištu koja na javnom polju uvažena osoba, kao na primjer narodni zastupnik, župnik, dok bi govor o prednostima zajma imala držati ličnost, koja je u dotičnom kraju priznata na financijskom polju, kao ravnatelj bankovnog zavoda ili drugog novčanog zavoda te u financijsku stranu upućena. U koliko bi se to ukazalo probitačnim, moglo bi se za predstave takodjer po gospodjama upriličiti potpisivanje na zajam

132 Navedeni su osnovni podatci o novinskim člancima na temelju kojih je izrađena tablica (bez naslova članaka i stranica). U popisu su korištene i sljedeće kratice: *HO* – *Hrvatska obrana*; *JL* – *Jutarnji list*; *NN* – Narodne novine; HDA, PRZV – Hrvatski državni arhiv, fond Predsjedništvo Zemaljske vlade.

putem sabirnih araka. Ove predstave imale bi se u zemlji obdržavati istoga dana i to na dan, koji će se odavle naknadno saopćiti.

Poziva se stoga naslov, da što više osobno utječe na cijelu stvar i osobno doprinese tome, da upriličenje predstava bude što uspješnije, te da se k pripravama odmah pristupi zgodnom agitacijom. Naročito valja paziti, da se kod toga ne prelaze granice ozbiljnosti i dostojanstva, te da se po mogućnosti izluči iz zabave sve ono, što ne bi bilo u skladu s ozbiljnim patriotizmom i ponosom, što ga svaki državljanin osjeća nad junačkim držanjem austro-ugarske nepobjedive vojske.

Naslov se poziva, da o uspjehu ove akcije ovamo izvijesti danom iza održane sveća[no]sti.

Izvor: "Za gradski zajam!", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 116, 21. V. 1917., 2.

Prilog 3

Novinsko izvješće o svečanosti održanoj 10. lipnja 1917. povodom Dana ratnog zajma u Đakovu

Dan ratnoga zajma u Djakovu
Svečani meeting za VI. ratni zajam u Djakovu

Nastojanjem vrijednog kotarskog predstojnika Antuna Mitrovića, osnovao se je u našem ubavom Djakovu posebni Gradjanski odbor koji je preuzeo zadaću probuditi što veći interes za VI. ratni zajam i u širim slojevima pučanstva kotara djakovačkoga. Tome odboru bijaše pročelnik opat i kanonik preč. gosp. Matija Pavić, a članovi bijahu: Msg. Antun Akšamović, rector sjemeništa, Ivan Čefuta, vlastelinski ravnatelj, Mato Fišer, kaptolski bilježnik, Antun Mitrović, kr. kot. predstojnik, Vilim Münz, trgovac, Mišo Sommer, opć. bilježnik, dr. Antun Švarcmajer, odvjetnik, Stjepan Turković, kr. poreznik i Rudolf Weidl, upravitelj podružnice Prve hrvatske štedionice.

Odbor je izdao proglas za potpisivanje VI. ratnog zajma, a dne 10. lipnja 1917. upriličen je u vrtu Svrtišta Devčić veliki meeting u svrhu poblížeg predavanja, rastumačenja i koristi ratnoga zajma, koji je nad svako očekivanje lijepo uspio i bio osobito lijepo posjećen od odličnika, trgovaca, obrtnika i Žitelja djakovačke okolice.

Svečani taj sastanak otvorio je upravitelj kotara poglaviti gospodin predstojnik Mitrović zgodnom pozdravnom besjedom, pa je tada riječ preuzeo Msgr. Akšamović, koji je sa patriotskog stanovišta obrazložio pučanstvu razloge i potrebe ratnoga zajma, slijedećim govorom:

Odlična gospodo! Vrijedna braćo!

Visokim otpisima obojega ministarstva financija austro-ugarske monahije pozvani su državljanima našega prostranoga i slavnoga carstva, da svoje prištednje u gotovom novcu predadu državi kao zajam, e da se ovim novcem nabave sredstva potrebna za uspješan i sretan svršetak ovog krvavog rata.

Danas se ovdje sabrasmo, da zauzmemo odlučno stanovište prema ovim visokim otpisima obiju naših financijskih ministarstava. Mi radošću prihvaćamo poziv i ponosno stupamo u redove onih, koji će ponovno obilatim prinosima napuniti državnu blagajnu.

Gospodo i braćo!

Do pet puta potpisivahu ratni zajam naši državljanima za vlade blage i trajne uspomene vladara našega cara i kralja Franje Josipa I., a ovaj VI. ratni zajam je prvi ratni zajam, koji se državi daje za vlade mladoga heroja državničke službe i carske časti, vladara našega cara i kralja Karla IV. Česti poziv na suradnju oko osiguranja državnoga gospodarstva neka nas ni malo ne zabrinjuje. Krvavi svjetski rat, taj strahoviti moloh, koji je progutao u Evropi za tri godine preko sedam milijuna ljudi, nebrojene milijarde zlata i srebra, uništio stoljetne kulturne tečevine svih naroda, do dna je potresao i sve državne blagajne. Koje dakle čudo, da i naša državna blagajna nije u stanju smoći novčana sredstva za nabavu potrebite hrane i municije, te za osiguranje egzistencije tolikih obitelji, koje za ovog rata ostadoše bez svojih hranitelja.

Nama je predobro poznato, da je ovome ratu razlog nastojanje neprijatelja, da nam rastepu, dapače da unište naše državno gospodarstvo. Pruski ministar Podbielsky¹³³ je god.[ine] 1901. rekao: Državno gospodarstvo je ono polje, na kojem niče i uspijeva politička moć naroda i države. Istu misao izrazio je još snažnije bivši i već pokojni predsjednik sjevero-američke Unije Mac Kinley¹³⁴: Sjedinjene Države ne smiju dijeliti svoje gospodarstvo sa inozemstvom, jer to znači otimati kruh od ustiju svoje djece i davati ga nepoznatim tudjincima.

Doista je državno gospodarstvo jaki bedem, koji štiti egzistenciju obiteljskog ili privatnog gospodarstva, jest jaka rijeka, koja natapa i pospješuje

133 Victor Adolf Theophil von Podbielski (1844.–1916.), njemački časnik i političar. Od 1897. do 1901. ministar pošte, od 1901. do 1906. ministar gospodarstva u njemačkoj vladi.

134 William McKinley (1843.–1901.), američki predsjednik od 1897. do 1901.

razvoj privatnog gospodarstva. Atentat na naše državno gospodarstvo trebalo je svom energijom spriječiti.

Eto zato je naša država ušla u taj krvavi rat. Obrana naših državnih interesa je do sada bila nada sve časna i uspješna, a uz pomoć Boga Svemogućega nadamo se, da će u buduće biti dobro. Austro-Ugarska je polag riječi mladoga i nada sve hlabroga vladara našega cara i kralja Karla IV. pokazala, da je kadra iz svoga područja smoći sva sredstva potrebna za pokriće prevelikih troškova, što joj nanaša strahoviti rat.

Nebrojene milijarde novca, što ga u pet dosada raspisanih ratnih zajmova prikupiše u državnu blagajnu svijesni i ponosni naši državljani dobro su upotrijebljene i donijele su nam velike koristi. Kritičan je bio čas, kada potpisivamo V. ratni zajam. Znali smo, da baš u to doba protiv nas ustaje novi neprijatelj na Balkanu.¹³⁵ Ti su predjeli još i danas u posjedu našem, te se čvrsto nadamo, da će već ovogodišnja ljetina iz tih krajeva odplatiti one kamate novca, što će ih za V. ratni zajam država isplatiti svojim državljanima. Moje je tvrdo uvjerenje, da će baš tako i VI. ratni zajam državi donijeti novih pobjeda, a državljanima lijepih plodova. Ovo će biti sredstvo, da se neprijatelju preko Jadrana¹³⁶ zada teški, a možda i smrtonosni udarac. Garancije za to pruža nam naša uzorna ratna sprema, hrabra i ustrajna naša vojska, a nada sve mudri i milostivi visoki poglavica naših vojska i našeg državnog gospodarstva car i kralj Karlo.

On siže duboko u svoju privatnu blagajnu te prinaša za osiguranje državnog gospodarstva potpuna 24 milijuna kruna. A u prijestolnoj svojoj besjedi nada sve ističe svoju brigu za unapredjenje državnoga gospodarstva. Njegovo Veličanstvo punim pravom očekuje našu suradnju. Eto prilike! Na djelu se poznaju junaci!

Gospodo i braćo!

U smislu instrukcija vrhovnih naših oblasti apel je na sve slojeve pučanstva, koji u svome gospodarstvu prištednije imadu. Osobite se na potpisivanje pozivlju:

- veleposjednici, da svi bez iznimke u tome važnom poslu sudjeluju;
- mali posjednici, koji od svoga gospodarstva visokih prihoda imaju;
- trgovci, koji se nada sve za ovo ratno doba obogatiše, a napose ratni dobavljači, glede kojih će biti izdane po oblasti posebne upute;
- reklamanti i vojni oproštenici, koji imadoše prilike da si gospodarstvo urede i lahko do prištedjenih svoga dodju;

135 Kraljevina Rumunjska koja je 28. kolovoza 1916. stupila u rat na strani Antante.

136 Kraljevina Italija koja je 23. svibnja 1915. stupila u rat na strani Antante.

- zadružni kreditni zavodi, općinske uprave i crkvene oblasti predati će u ovu svrhu postojeće zaklade, kaucije i vadije, koji još nijesu pretvoreni u ratni zajam!

U smislu ovih instrukcija zaljuljao se je val oduševljenja po cijeloj zemlji našoj, te će i VI. ratni zajam potpunoma uspjeti.

Ojačajmo se u tom oduševljenju krepkom slikom iz svjetske povijesti. Hanibal poveo vojsku preko Alpa u lijepu Italiju. Teškoće i neprilike umoriše vojsku. Već na domaku Italije, u alpskim klancima, vojska zaostaje i hoće natrag. Hanibal joj ulijeva hrabrosti. Vojska poslušna glas vodje svoga i sretno prisprije u cvjetnu i plodnu ovu zemlju. Naš moderni Hanibal, mudri i milostivi vladar visokim reskriptom u Badenu od 7. svibnja 1917. nuka nas neodoljivo na odvažni korak VI. ratnoga zajma. Mi ćemo taj visoki poziv slijediti i tome se idealu patriotizma pokloniti.

Završujem uz poklik: Žvjelo Njegovo Veličanstvo! Živio car i kralj Karlo! Napred za kralja i za dom!

Prisutni saslušali su govor vrlo pažljivo, te govorniku mjestimice osobito živo povladjivali. Nakon govora Msgra Akšamovića, podjeljuje predsjedatelj gospodin Mitrović riječ upravitelju Podružnice Prve hrvatske štedionice, gospodinu Weidlu, koji je sa financijalne strane obrazložio prisutnima potrebu, važnosti, pokriće i koristi ratnoga zajma, te raspršio razne bajke i bojazni u tom predmetu uspjelim govorom, koji takodjer donosimo kako slijedi:

Odlični zборе! Poštovana gospodo!

Zapala me je evo častna zadaća, da Vam sa financijalne strane obrazložim potrebu, pokriće i unosnost ratnih zajmova, pa ću pokušati da joj bar približno udovoljim. Moram iskreno priznati, da mi taj posao nije lagan al ne s razloga što bi se možda obzirom na predmet bojao te dužnosti, nego iz jednostavnog razloga, jer nisam držao javnih govora ni predavanja pa sam uvjeren, da nakon ovakog krasnog govora što ga je netom rekao štovani gospodin predgovornik, moram sakupiti zbilja sve sile, da bar približno uspijem, jer se ovoj dužnosti naravno nitko oteti nemože i nesmije.

Jedno stoji, gospodo: bankovni je činovnik rijetko pisac, pjesnik ili govornik, jer nas ni zvanje ne odgaja takovima.

Prelazim stoga odmah na stvar, o kojoj Vam Želim govoriti po svom najboljem osvjedočenju.

U prvom redu namiće nam se pitanje: šta je za pravo ratni zajam i kako je do njega došlo?

Svima je dobro poznato, da su se već u prijašnja vremena vodili ratovi, vladari su jednostavno od bogataša ili bankara posudjivali novac, cekine, tim bi novcem vojsku sakupili i opremili i tako pošli u rat.

Tko je imao više novaca, taj je sakupio veću vojsku, bolje ju je mogao opremiti, pa je obično i ostao pobjednik.

Kad je pred tri godine buknuo današnji rat, a vojska je kod nas počela kupovati konje, blago i razne životne potrebštine, bili smo ugodno iznenadjeni kako se to sve dobro i točno plaća.

A zamislite si malo u današnjem ratu vojsku bez dobre opreme. Zašto je Rusija doživjela onakov grozan poraz kod Gorlica¹³⁷, nego samo zato jer joj je nestalo opskrbe, t. j. municije.

A sve te nabave i potrebe iziskuju bezuvjetno u prvom redu novac i opet novac, a konačno, nijedan se rat još nije vodio, odkad svijet postoji, bez novaca! Što je bila dakle naravna posljedica svega toga, nego da je država na brzo potrošila svoju veliku ratnu zalihu gotova novca, rat je međutim obuhvatio sve veći opseg, pa je država svoju daljnu potrebu morala pokriti predujmom kod bankovnih zavoda. Država je dakle posudila novih banknota.

Rat je sigurno najveći konsument, on imade strašan apetit, koji biva sve veći, pa prema tome treba ratujuća država sve više novaca, odnosno sve veće predujmove od banke. Na taj način dala je država, odnosno banka, u promet novi novac nove note.

Al sve te nove note imadu jednu malo neugodnu posljedicu, da umanjuju zakonsko pokriće starih banknota, pa i njihova kupovna snaga postaje sve manja i manja.

Ta činjenica nemože biti ni državi, a ni nama pojedincima ravnodušna. Puno se govori o našoj niskoj valuti, ja sam čuo, moram iskreno priznati, mnogo kojekakvih, kadkad uprav smiješnih tumačenja o posljedicama, koje nas navodno čekaju usljed te niske valute, al jedno želim istaknuti, da o tom najviše debatiraju ljudi koji su u naše financijalne prilike vrlo malo upućeni, a što je glavno, ponajviše jadikuju baš oni, koji do sad nisu ništa učinili, da državi pomognu to slabo stanje valute popraviti, akoprem bi svako mogao tome nešto doprinijeti.

Nije nikakva tajna, da je vrijednost našega novca u inozemstvu nešto pala. Prije rata bila je svaka nota vrijedna kao i zlatna nota, to jest primala se je u inozemstvu kao i zlato, naše dobre gospodarske prilike, uredno državno kućanstvo i izvrsno vodjena državna banka postigli su to stanje.

137 Bitka kod mjesta Gorlice odigrala se u prvoj polovini svibnja 1915. Njemačke i austrougarske snage nanijele su težak poraz ruskoj vojsci i probile Istočno bojište.

Silno pak izdavanje novih nota usljed velike ratne potrebe države, osjetljivo su snizili taj tečaj u inozemstvu i smanjili kupovnu snagu bankovnih nota kod kuće. Kad je tome tako, nameće nam se svakom pojedincu dužnost, da zajedno sa državom što žvlje poradimo, da se to stanje opet što prije popravi.

Te prilike imale su doduše jedan momentani povoljni rezultat, da su se mnogi nakupili novaca, ali time još nisu sve postigli. Sigurno svako želi da stečeno i usčuva, a ako želimo poboljšati tečajeve t. j. vrijednost naših nota, onda smo naravno svaki bez iznimke dužni tome nešto doprinijeti, moramo nastojati da se te nove note, koje su izdane preko zakonskog pokrića što prije vrate u državnu blagajnu, odnosno na izvor u državnu banku.

Svaki od nas je pojedini dužan pomoći, da se što više tih novih nota potegne iz prometa, pa da stare opet dodju do svog pokrića i vrijednosti.

Nastaje dakle pitanje na koji ćemo to način najbrže i najlakše postići? Odgovor je vrlo jednostavan. Povratimo državi, odnosno posudimo joj sve suvišne banknote, da ona može platiti predujam kod banke, pa će se tako iz prometa vrlo brzo potegnute note, koje nas tište, a država će izdati svakom pojedincu obveznice na koje plaća vrlo lijepe kamate do povratka glavnice i tako dakle nastaje novi zakonskim putem sklopljeni državni zajam ili tako zvani ratni zajam.

Iz svega se dakle jasno vidi, kako veliku i važnu ulogu igra ratni zajam u pitanju našeg državnog kućanstva odnosno naše valute.

Neki će se tome možda malo i nasmijati, reć će možda, čitali smo i mi o našim gospodarskim i finansijskim prilikama, o politici valute i slično, pa će u kratko pomisliti: Zlato je zlato, a ratni zajam je opet papir.

Da, ratni zajam je papir, ali vrijednosni papir ili efekat, koji je absorbirao suvišne note i koji imade zakonsko pokriće i osiguranje.

Šta nam je dakle dužnost, ako želimo vrijednost svog posjeda uzdržati, ako nam je stalo do realne a ne prolazne konjunktore, koja će plodove sadašnjih prilika opet odnijeti? Kako ćemo najbolje očuvati svoj novac i posjed nego li ako potpišemo ratni zajam.

Zapamtiti treba samo jedno: narod i država će ovo stanje preživjeti, kasnije će pokoljenja opet doći u kolotečinu normalna života, ali vi ćete svaki pojedinac izravno trpiti posljedice ako prema svojim silama sada ne udovoljite svojoj dužnosti prema domovini.

Iz svega što sam do sad rekao, proizlazi jasno, da svaki čuva i svoj vlastiti interes, ako potpisuje ratni zajam.

S jedne će strane uzdržati vrijednost svog posjeda i za kasnija vremena, s druge strane povećaje kupovnu snagu svoga novca, a pored svega toga nije ništa žrtvovao nego je svoje štednje vrlo lijepo ukamatio.

To bi u glavnom sa gospodarske i financijske strane bila potreba izdavanja i potpisivanja ratnog zajma.

Sad dolazi u obzir još slijedeća važna činjenica. Potpisivanje ratnog zajma ne iziskuje od nikoga nikakvih posebnih žrtava, nego mu donosi samo koristi, jer je svoj novac tek posudio državi i to uz vrlo lijepe kamate. Mi znamo dobro, da smo skoro sve naše potrebe pokrili unutar monarhije, pa je najveći dio od potrošenih milijarda ostao kod kuće i tako obogatio veliki dio pučanstva, ali time je naravno poskočila znatno i porezna snaga našeg naroda i države.

Mogu ustvrditi, da ove velike zarade i povećanje vrijednosti pojedinih posjeda nisu – osim možda u tek vrlo malim iznimkama – posljedica čiste marljivosti ili sposobnosti, nego općih prilika i slučajno dobre konjunktura.

Zar jednog djakovčana ide kakva zasluga, što je već prošle jeseni mogao prodati vino sa K 3.- po litri. Sigurno ni malo. Pa gospodo, metnite ruku na srce i priznajte nije li upravo dužnost, da svaki pripomogne državi kojemu je ona dala priliku, da mirno kod kuće poveća svoj imetak, dok milijuni drugih ginu na bojištima a njihove obitelji i djeca možda stradavaju.

Podjimo malo dalje. Naša se dična vojska bori protiv tolikim neprijateljima, a skoro svaki [od] nas imade nekoga na bojištu. Zamislite si užas, koji mora spopast svakog vojnika na fronti, kad osjeti, da mu nestaje opskrbe i municije, a na njega jure neprijateljski bajuneti.

Gospodo, Englezi su početkom rata rekli, da će onaj pobjediti, koji bude ima[o] zadnju milijardu.

Zar nismo mi onda, ni ne sluteć kakva se snaga i moć krije u našoj državi, sa zebnjom slušali te riječi i skoro smo povjerovali da bi se to očekivanje neprijatelja moglo ispuniti na našu žalost i štetu.

Ali hvala dobrome Bogu, sudbina je barem do sada drugačije odlučila. Naša je monarhija pokazala toliku financijsku i gospodarsku snagu, tako uzornu vojničku organizaciju i modernu, savršenu tehniku, koja u ovom ratu igra najveću ulogu, da su naši neprijatelj pred tom činjenicom ostali zapanjeni.

Zar smijemo sad na pol puta stati? Možemo li vojsku, to jest našu braću i sinove ostaviti bez pomoći i opskrbe? Sigurno ne. Naš veliki vojskovođa Borojević poručuje nam: “Ako ne ćemo potpisati nekoliko tuceta milijarda za nas, onda ćemo daleko više morati potpisati neprijateljima”, a to je gola istina. Dakle nam se nameće dužnost: potpisujemo ratni zajam. Hoćete li da Vam još spomenem nesretne invalide, nekakvu djecu palih vojnika, svi ti trebaju pomoći, za sve mora se brinuti država! Zar Vas ne bi savjest pekla, kad pomislite na njihove muke, patnje i bijedu, dok vi kod kuće mirno povećate svoj imetak, imadete punu kuću svega a u slamnjači ste sakrili posve beskorisno, upravo ludo nekoliko

hiljada papirnatih hiljadica, kojima bi mogli otrti mnogu suzu, a sebi istodobno koristiti.

Iz svega dakle slijedi, i opet jasno: neka svaki potpiše ratnog zajma koliko može, više se i ne traži.

Njemačka je prigodom 6. ratnog zajma polučila sjajan uspjeh, narod je dao domovini 13 milijarda maraka, a zanimivo je, da je kod toga bio osobito napadan broj malih potpisivača od 200-500 maraka. I ovdje se je obistinila naša lijepa narodna: "Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača!"¹³⁸ A ta neka i nas vodi kod ovog 6. ratnog zajma jer se nikoga ne sili, niti se od koga traži, da nešto dade preko svojih sila, ali ono što daje, neka učini svjesno i [s]premno i rado. Svaki neka malo zatomi svoj egoizam, neka pomisli, da ima i nešto višega u Životu, pa ako uvažite sve, što sam do sada rekao, ne preostaje Vam drugo nego dužnost, da prema svojoj volji i snagi potpišete ratni zajam.

Sretan će biti onaj, koji si bude svjestan, da je u ovo teško doba pomogao sebi i državi, vojsci i patnicima, a želim svakog onog slijepca i jadnika koji radi svog egoizma prema drugom radi istodobno i sebi na štetu. Posljedice će ga sigurno dostići.

Sad još želim progovoriti koju o sigurnosti ratnog zajma. Mislim, da je o tome svako prilično na čisto, da je država najbolji i najsigurniji dužnik.

Pitam ja Vas u prvom redu: tko je država? Država smo mi svi građani, sa imetkom, i sa svim velikim prihodima poreza, željeznice, javnih dobara i t. d.

Tko je posudio državi, taj je dakle posudio svim njenim stanovnicima, oni mu jamče svojim imetkom, porezima i prirezima za tu obvezu države.

Imade ih mnogo, koji se boje, da će se država nakon rata morati riješiti tih velikih dugova makar na koji način mu drago pa da će u tom slučaju valjda u prvom redu otpisati jednostavno tobože ratni zajam.

Sjajno! Zar vi zbilja možete i pomisliti da država može i smije posegnuti najprije za imetkom onih svojih dobrih državljana i rodoljuba, koji su joj u nuždi pomogli.

Zar može država na takav užasan i grozan način uzvratiti patriotizam tih svojih dobrih građana, a samo zato da poštedi one nesretnike, koji danas ne uvidjaju svoju dužnost prema državi, zar će ona u prvom redu smjeti i moći zaštititi takve izdajnike, koji na taj način pomažu svoje neprijatelje. Ja sam duboko osvjedočen, da se to nemože nikako dogoditi.

Država je obveznicima ratnog zajma podijelila pupilarnu sigurnost, ona ih prima za podmirivanje ratnih poreza, pa je time valjda najbolje dokazala važnost i

138 Ta je izreka bila geslo Prve hrvatske štedionice, čiji je činovnik bio i govornik Weidl.

osiguranje, te prednost tih obveznica. A konačno zar nam treba još veće jamstvo nego li nam ga je dao sam naš premilostivi vladar car i kralj Karlo, koji u svojoj prvoj prijestolnoj besjedi prigodom otvorenje carevinskog vijeća izričito kaže:

“I srednji stalež, koji je osobito teško patio od gospodarskih posljedica rata, nesmije ostati bez revne državne brige. Sve ukupno je pučanstvo u teško doba ne samo do kraja ispunilo očekivanja, što ih država s pravom stavljala u njih, nego ih je daleko i nadkrilila. To pučanstvo ne smije u državi doživjeti razočaranje. [spac. u izvorniku – op. B. O.]”

Zar treba pored toga i većih dokaza? Nikada!

Iz svega dakle jasno slijedi, da glede sigurnosti ratnih zajmova možemo biti posve mirni, pa svaki, koji svoj novac ulaže u ratni zajam, čini ne samo svoju dužnost, nego i izvrstan posao, jer je novac uložio sigurno i uz velik kamatnjak.

To su dakle važni razlozi, koji svakog dobrog gospodara moraju ponukati, da upiše što više šestog ratnog zajma.

Nežacam se ovdje međjutim taknuti slučaj, da će država poslije rata eventualno morati izrabiti svu svoju poreznu snagu, kako to otvoreno veli i naš premilostivi vladar u spomenutoj prijestolnoj besjedi.

Imade naime još i danas malodušnika, koji sumnjaju, da li će država moći svim svojim obvezama udovoljiti, što joj ih je rat natovarilo.

Nema sumnje, da te obveze iziskuju u buduće malo veći proračun, ali je i jedno sigurno, da je porastom privatnog imetka u istom omjeru znatno poskočila i porezna snaga države [spac. u izvorniku – op. B. O.]. Ako bi uz to država morala olakšati ili popraviti financijalno stanje iznimnim porezima ili doprinosima svojih državljana, posve je isključeno, da bi ona u tom slučaju izigrala ili ostavila na cjedilu one, koji joj sad pomažu, pa da svojim obvezama radi ratnih zajmova ne bi udovoljila! Takovo poniženje ne će i ne može podnijeti nijedna država.

Ali jedno želim istaknuti. Najveći dio novca potrošenog u ratne svrhe ostao je kod kuće, pa će svakako država moći lahko rasporediti svoje nove poreze i namete, tako da će svaki pojedinac od svog posjeda ili imetka bez razlike u istom i pravednom omjeru morati doprinjeti svoj obol na oltar domovine, a kruto se vara svaki onaj, koji misli, da se u sadanjim vremenima može to dužnosti oteti, pa makar on sakrivao ili ulagao svoj novac ili posjed kako mu drago. Posve je isključeno, da bi u 20. vijeku, a napose nakon ovako sjajno dokazane snage naše države, mogli možda doživjeti kao nekada državni otpis, gdje bi stradali bilo samo posjednici banknota ili državnih obveznica, to nek si svako slobodno izbije iz glave. Ako se bude možda moralo što doprinijeti za poboljšanje općih prilika, jer nitko ne zna kako dugo može rat još trajati, to već danas možemo sigurno ustvrditi, da se toj obvezi ne će moći nitko oteti ni sakriti.

Slijedi dakle konačno jasno, da se i u tom slučaju onaj, koji je potpisao ratni zajam, ne treba bojati, da je time doprinjeo kakvu posebnu Žrtvu [spac. u izvorniku – op. B. O.], nego je učinio samo svoju dužnost, a osim toga mu novac danas, pored tolikog obilja, ne leži besplodno, nego nosi lijepu korist. Time sam svršio i tu stranu ratnog zajma, pa Želim u kratko spomenuti samo još vrste izdanog ratnog zajma i način potpisivanja.

(Ovdje predavatelj pobliže opisuje vrste izdanoga austrijskog i ugarskoga ratnoga zajma, tečajeve, ukamaćenje, prednosti, i nadalje način potpisivanja u gotovome, na lombard i obroke. Napose je opširno obrazložio, zašto se danas uz tako povoljan kamatnjak može putem lombarda supskribirati ratni zajam i sve ine prednosti potpisivanja.)

Dakle gospodo ja zaključujem. Da uzdržimo naše dobro gospodarsko stanje, nadalje da naši junaci uzmognu uspješno braniti domovinu i konačno, da izvanredno korisno uložimo naše uštednje pa da se ne ispuni Želja naših neprijatelja, koji jedva čekaju da izgledimo, da gospodarski smalakšemo i tako nestane našeg otpora, pa da se onda mogu baciti na nas i sa Živog tijela naše države guliti kožu i meso, sveta nam je dužnost da se pobrinemo za ono što je u ratu najnužnije, to jest da državi dademo novac pa da ona može nabaviti vojski hranu, odijelo, oružje i strjeljivo. Neki misle doduše ako ne potpišu ratni zajam, da će rat prije prestati, ali se varaju. Država će predujmom morati nabaviti opet potrebit novac od banke, pa smo time samo sebi naškodili. Gubimo lijepe kamate, a slabimo vrijednost novca!

Nije samo dužnost imućnih slojeva nego svaki mora prema svojim prilikama nešto doprinijeti; upravo mali zajmovi iznositi će silne svote, jer je daleko manje bogataša nego srednjeg i siromašnijeg stališa, pa i taj za obranu domovine, mora svoj obol naravno takodjer doprinijeti.

Želim tom prilikom spomenuti, da se našlo i pametnih ljudi, koji bude svijet sa pripovijestima, da će se navodno uloži kod novčanih zavoda kratkim putem upotrebiti za ratni zajam.

Da je to nemoguće, i sasvim isključeno to valjda uvidja svaki razborit čovjek, pa ovakove verzije moram odlučno dementirati i proglasiti sasvim običnim i izmišljenim glupostima i lažima, na koje se nitko ne treba ni osvrutati.

Ističem konačno, da današnji sastanak nije sazvan, da se ovdje izkažemo lih upisivanjem velikih svota, zadaća je naša, da se zanimanje za ratni zajam ponudi i u širim slojevima [spac. u izvorniku – op. B. O.], pa da se malim upisivanjem postigne što veći uspjeh.

Samo još dva dana traje supskripcija, tko ne služi domovini na bojnopolju pred neprijateljem, taj se ne će i nesmiije oteti svojoj dužnosti prema domovini kod kuće, jer: “što tko čini sebi čini.” Tko daje ratni zajam, taj daje sebi, skraćuje

rat a pospješuje mir, a tko protivno čini pomaže i nehotice svoje neprijatelje proti rodjenoj braći i sinovima na bojnem polju.

Gospodo ugledajmo se u lijepi primjer našeg mladog i obljubljenog vladara kralja Karla! Pomozimo vojsci i domovini, potpisujemo dakle ratni zajam što izdašnije.

Skupština je i taj govor saslušala velikim interesom, te govornika nagradila Živim odobravanje, na što predsjedatelj g. Mitrović zaključuje meeting i pozivlje učestnike, koji još nisu potpisali ratnoga zajma, da to ovom prilikom učine.

Uspjeh je bio nad svako očekivanje lijep, pa je na tom sastanku potpisano ratnoga zajma u ukupnom iznosu od K 212 350 – dok sveukupna dosadanja supskripcija djakovačkoga kotara na VI. ratni zajam premašuje svotu od K 1,200 000 –, pa je time i naš kotar ovaj put postigao rekord upisivanja nad svim dosadanjim ratnim zajmovima, što pučanstvu, kao i gospodi, koja su se za taj uspjeh Živo zauzela služi samo na čast i ponos. Vrlo rado ističemo, da su uz navedene članove rečenoga građanskoga odbora tome uspjehu jako mnogo doprinijela koliko je dosada poznato još slijedeća gospoda i to Mato Brkić i Fabo Ratkovičić, Semeljci, M. Raković, Drenje, Pavao Šimić, Krndija, Stjepan Pandak, Piškorevci, S. Janković, Budrovci, N. Jurković, Vrpolje, F. Filaković, Strizivojna, M. Matijević, Punitovci, Pavo Posavčević, Trnava, Adalbert Tomić, Bračevci, N. Bošnjaković, Vrbica, N. Kestrčanek, Vuka, Petar Vukelić, Levanjska Varoš, Mijo Jozić, Gorjani i Stj.[epan] Werner, Viškovci, pa mogu sa uspjehom biti posve zadovoljni, to neka im bude podjedno poticaj na daljnji uspješni rad u interesu domovine.

Časti i priznanje budi dakle našem Djakovu i okolici a vanredno velik interes za ovaj svečani uspjeli meeting pokazali su naši vrijedni ratari, koji su se i kod potpisivanja ratnoga zajma osobito iskazali.

Na koncu skupštine predlaže još vlastelinski ravnatelj g. Ivan Čefuta, da doprinesemo još koji obol za naše invalide i siročad palih junaka, pa je tom prilikom sakupljena lijepa svota od K 520 –, koja je poslana zemaljskom odboru za liječenje i naobrazbu hrvatsko-slavonskih invalida u Zagrebu, da taj iznos svojoj svrsi privede, a sa osobitim obzirom na invalide kotara djakovačkoga.

Gradjanin.

Izvor: "Dan ratnoga zajma u Djakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137, 16. VI. 1917., 5.-7.

SUMMARY

Branko Ostajmer

WAR BONDS SUBSCRIPTIONS IN ĐAKOVO AND ĐAKOVO REGION 1914-1918

Based on newspapers, literature and other sources, the author addresses the problems concerning war bonds subscriptions in Civil Croatia and Slavonia during the First World War, a topic which has not yet been in the centre of interest of the Croatian historiography. In order to collect the funds needed to wage a long and exhaustive war, the government of the Austro-Hungarian Monarchy issued war bonds on eight different occasions (eight Austrian and eight Hungarian war bonds), and made an appeal to citizens that they should make sacrifices and provide financial aid to the fighting soldiers on the fronts. During the period when the bonds were in use, a comprehensive advertising campaign had been carried through encouraging people to participate in the purchase of bonds actively and in large numbers, but it also presented bonds as a good, and above all safe opportunity to invest the money they had been saving. The article devotes special attention to the area of Đakovo and Đakovo Region, and a list of people from Đakovo Region who had bought bonds has been provided in the appendix. The list has been made based on lists which were published in the newspapers of the time.